

अभ्यास घटक

- ३.१ लेखांकीय दस्तऐवजाचा अर्थ, महत्त्व, आणि उपयोगिता
- ३.२ रोजकिर्दीचा अर्थ, महत्त्व, आणि उपयोगिता
- ३.३ रोजकिर्दीचा नमुना
- ३.४ जीएसटी (GST) वस्तू व सेवाकरासह रोजकिर्दीत नोंदी करणे.

क्षमता विधाने

- ☐ विद्यार्थी लेखांकनाची कागदपत्रे/दस्तऐवजे तयार करतो.
- ☐ आर्थिक व्यवहाराच्या परिणामांचे (नावे-जमा) आकलन विद्यार्थ्यांस होते.
- ☐ विद्यार्थी रोजकिर्दीच्या प्रमाणित रचना करतो.
- ☐ विद्यार्थी वस्तू खरेदीवरील वस्तू व सेवाकराची (GST) गणना करू शकतो.
- ☐ विद्यार्थी वस्तू विक्रीवरील वस्तू व सेवाकराची (GST) गणना करू शकतो.
- ☐ विद्यार्थी रोजकिर्दीतील नोंदी अचूकपणे करू शकतो.

३.१ प्रस्तावना :

स्त्रोत दस्तऐवजांच्या साह्याने रोजच्या व्यवसायातील व्यवहाराच्या नोंदी लेखापुस्तकात नोंदविण्यात येतात. स्त्रोत दस्तऐवज म्हणजे कायदेशीर व्यवहार झाल्याची माहिती पुरविणारा कागद होय. जेव्हा आपण रोखीने ₹ ३०,००० चे संगणक खरेदी करतो, तेव्हा त्याच्याकडून रोख बीजक घेतो. हे रोख बीजक म्हणजे स्त्रोत (मूल) दस्तऐवज होय. मालक किंवा लेखापाल या दस्तऐवजाच्या आधारे व्यवहाराची वास्तविकता आणि खात्री करून घेतो. त्यानंतर लेखापुस्तकात नोंद करतो. लेखापुस्तकातील प्रत्येक नोंद ही संबंधित स्त्रोत दस्तऐवजाच्या आधारेच पुराव्यानिशी करण्यात येते. याच कागदपत्रांना स्त्रोत दस्तऐवज असे म्हणतात. जमाखर्चाच्या पुस्तकात आर्थिक व्यवहार नोंदविण्याचा लेखांकीय दस्तऐवज हाच एक आधार असतो.

लेखांकीय दस्तऐवजाचे महत्त्व व उपयोगिता

१. लेखापुस्तकात सर्व व्यवहाराच्या नोंदी करण्याकरिता स्त्रोत दस्तऐवजांची गरज असते.
२. लेखांकीय व्यवहाराच्या नोंदी कागदपत्रे किंवा संगणकाच्या आधारे नोंदविण्यात येतात.
३. स्त्रोत दस्तऐवजांची साठवणूक करण्यासाठी भौतिक स्वरूपाच्या फाईल किंवा संगणकाचा वापर केला जातो.
४. न्यायालयीन प्रकरणात स्त्रोत दस्तऐवज कायदेशीर पुरावा मानला जातो.
५. विश्वस्त आयुक्त कार्यालयास स्त्रोत दस्तऐवजांची आवश्यकता असते.
६. सरकार किंवा स्थानिक स्वराज्य संस्था यांच्या शोधनासाठी या दस्तऐवजांची आवश्यकता असते.

काही महत्त्वाची लेखांकीय दस्तऐवजे खालील प्रमाणे आहेत :

प्रमाणक (VOUCHER) :

प्रमाणक दस्तऐवजाच्या आधारेच व्यवसायाचा मालक शोधन करीत असतो. विशिष्ट व्यक्तीला / पक्षाला ठरावीक रक्कम देण्यासंबंधीचा हा कायदेशीर पुरावा असतो. व्यावसायिकाकडून विविध प्रकारची प्रमाणके तयार करण्यात येतात. रोखप्रमाणक, बँक प्रमाणक, खरेदी प्रमाणक, विक्री प्रमाणक, प्रवासी देयके, मजुरीची देयके, पगार देयके इ.

प्रमाणकाचे आंतरिक प्रमाणक व बाह्य प्रमाणक असे दोन भाग आहेत.

आंतरिक प्रमाणक (Internal vouchers) : संस्थेत तयार करण्यात येणाऱ्या दस्तऐवजांना आंतरिक प्रमाणक असे म्हणतात. जे प्रमाणक व्यवसायिकाने स्वतः तयार केले असतील आणि त्यावर आदात्याची (payee) पैसे घेणाऱ्याची सही असेल अशा दस्तऐवजाला अंतर्गत प्रमाणक असे म्हणतात. जेव्हा आपण एखाद्या व्यवहाराची पावती किंवा पुरावा सादर करू शकत नाही तेव्हा अंतर्गत प्रमाणके तयार करण्यात येतात. उदा. टॅक्सी भाडे, बस भाडे, ऑटो रिक्शा भाडे इ.

बाह्य प्रमाणके (External voucher) : बाह्यप्रमाणक हा असा एक दस्तऐवज आहे की, जो एखाद्या व्यवहारासाठी बाहेरील व्यक्ती किंवा संस्थेकडून प्राप्त होतो. उदा. विक्रेत्याकडून मालाची उधार खरेदी केल्यामुळे करपत्र (Tax Invoice) लेखनसामग्रीची खरेदी, विजेचे बिल, नावेपत्र, जमापत्र रोख बीजक इ.

पंजियन प्रमाणक (Journal voucher) : पंजियन प्रमाणक हे पायाभूत / मूळ दस्तऐवज असून त्यांच्याआधारे रोजकिर्दीमध्ये पंजियन केले जाते.

पंजियन प्रमाणकाचा नमुना Specimen of Journal voucher

Journal voucher

संस्थेचे नाव _____	
प्रमाणक क्र. : _____	व्यवहार क्र. : _____ दिनांक : _____
नावे होणाऱ्या खात्याचे नाव : _____	
जमा होणाऱ्या खात्याचे नाव : _____	
तपशील	राशी (₹)
राशी शब्दात ₹ _____	
पास करणाऱ्याची सही _____	अधिकृत सही _____ सही _____

रोख प्रमाणक (Cash Voucher)

अर्थ (Meaning) : रोख रक्कम दिल्याचा अथवा घेतल्याचा कागदोपत्री पुरावा म्हणजेच रोख प्रमाणक होय. रोख रक्कम खर्च केल्यास रोखप्रमाणक तयार करणे आवश्यक असते. रक्कम प्राप्तकर्त्याकडून दस्तऐवज प्राप्त झाल्यास त्याचा प्रमाणक म्हणून उपयोग करण्यात येतो आणि त्याला एखादा बाह्य दस्तऐवज जोडता येतो.

रोख प्रमाणकचा नमुना

रोख प्रमाणक	
नकुल आणि कंपनी	
प्रमाणक क्र. :	बान्द्रा रोड, मुंबई
G.S.T. I.N. No. :	दिनांक :
यांना रक्कम द्यावी	_____
या कारणासाठी (on account of)	_____
नावे खाते (Debit account)	_____
एकूण रक्कम (Total ₹)	_____ फक्त
₹	<div style="border: 1px solid black; width: 80px; height: 20px; display: inline-block;"></div>
_____ तयार करणारा	_____ मंजूरी देणारा _____ रक्कम प्राप्त करणाऱ्याची सही

कर चलनपत्र (TAX INVOICE)

विक्रेता, खरेदीदाराला मालाचा पुरवठा करतो. त्यासंबंधीची माहिती कर चलनपत्राद्वारे दिली जाते. त्यामध्ये मालाचे वर्णन संख्या, दर, शोधनासंबंधीच्या शर्ती व व्यापारी कसर (trade discount) इ. संबंधीचा तपशील असतो. यातील CGST and SGST ची रक्कम त्याला देय होते. हे आवक बीजक किंवा खरेदी बीजक (purchase invoice' or inward invoice) खरेदीसाठी वापरतात. तर विक्रीसाठी विक्रीपत्रक (sales invoice) किंवा जावक बीजक (outward invoice) वापरतात. खरेदीपुस्तकातील नोंदी ह्या आवक बीजकाच्या आधारे करतात. विक्रीपुस्तकातील नोंदी ह्या जावक बीजकाच्या आधारे केल्या जातात. जेव्हा विक्रेत्याकडून क्रेत्याला वस्तूचा पुरवठा होतो त्यासोबत करचलनपत्र पाठविले जाते.

करचलन पत्राचा नमुना (Specimen of Tax Invoice)

करचलनपत्र	
सुनिल जनरल स्टोअर्स	
Cash bill No.:	दुकान नं ५, लक्ष्मी रोड, पुणे
G.S.T. I.N. No. :	दिनांक:
नाव : (ग्राहकाचे नाव)	_____
पत्ता :	_____

Sr. No.	Particulars	HSN No.	Rate ₹	Qty	Taxable amount ₹	CGST % ₹	SGST % ₹	Total Amount (₹)

राशी शब्दात _____

_____

E & O.E.

बँक तपशील : _____

बँकेचे नाव : _____

बँकेचा IFSC कोड : _____

A/c No. : _____

Signature

उधार बीजक (CREDIT MEMO)

उधारबीजकाला उधारीचे बील असे देखील म्हणतात. जेव्हा मालाची उधार खरेदी करण्यात येते. तेव्हा विक्रेता त्याच्या ग्राहकाला मालविक्री व कराच्या (Tax) तपशीलासह उधारीचे बीजक पाठवितो. जेव्हा विक्रेत्याकडून क्रेत्याला जे बीजक प्राप्त होते तेव्हा त्याला आवक बीजक असे म्हणतात. तर तेच बीजक विक्रेत्यासाठी जावक बीजक असते. थोडक्यात उधारीचे बीजक म्हणजे विक्रेत्याकडून त्याच्या ग्राहकाला उधारीवर पुरवलेल्या मालासंबंधीचे किंमतीचे विवरण होय. याच आधारे खरेदी व विक्रीपुस्तकात नोंदी करण्यात येतात.

पावती / रसीद (RECEIPT) :

आधुनिक व्यवसायात नफा वाढविण्यासाठी उधारीचे व्यवहार हे सामान्य स्वरूपाचे झाले आहे. या व्यवहारात मालाचा पुरवठा करण्यात येतो. परंतु त्यासंबंधीची रक्कम एका विशिष्ट मुदतीनंतर प्राप्त होते. जेव्हा रक्कम प्राप्त होते. तेव्हा प्राप्तकर्त्याने शोधन मिळाल्याची, शोधनकर्त्याला पोच (Acknowledgement) देणे आवश्यक असते. त्याकरिता ज्या दस्तऐवजाचा उपयोग केला जातो. त्याला पावती अथवा रसीद असे म्हणतात. रक्कम प्राप्तकर्त्याने रक्कम प्राप्त झाल्याबरोबर त्या संबंधीची पावती तयार करून देणे आवश्यक असते.

पावती	
बालाजी अँड सन्स	पावती क्र -----
सोमवार पेठ, नाशिक	दिनांक -----
G.S.T.I.N. No. :-----	
श्री. M/s-----यांच्याकडून सधन्यवाद बिल-----	
₹-----	क्रमांकाच्या
बीलाबद्दल दिनांक -----	रोख / चेक क्र. -----
-----दिनांक -----	बँकेचे नाव व शाखा -----
₹ <div style="border: 1px solid black; width: 200px; height: 30px; display: inline-block;"></div>	तिकीट
धनादेश जमा होण्याच्या शर्तीवर	प्राप्तकर्त्याची सही

धनादेश (CHEQUE)

व्यवसायिक व्यवहारातील देवाण-घेवाण पूर्ण करण्यासाठी रकमेचे शोधन व एका ठिकाणाहून दुसऱ्या ठिकाणी पैसे पाठवण्याचे असतात तेव्हा व्यवसायिक विभिन्न प्रकारच्या धनादेशाचा उपयोग करीत असतो. जे खातेदार ठरावीक रक्कम आपल्या खात्यात ठेवीत (Deposit) असतात. त्यांना बँकेकडून धनादेशपुस्तिका (Cheque book) पुरविण्यात येते.

धनादेश म्हणजे असा आदेश जो खातेदाराद्वारे बँकेला त्या धनादेशावर लिहिलेल्या व्यक्तीला अथवा वाहकाला त्यावरील रकमेचे शोधन करण्यासाठी दिला जातो. खातेदाराच्या मागणीनुसार बँक त्याला छापील धनादेशपुस्तिका प्रदान करते.

धनादेशाची व्याख्या (Definition of Cheque)

“धनादेश हा लिखित बिनशर्त आदेश आहे की, ज्याद्वारे जमाकर्ता त्यावर आपली स्वाक्षरी करून एका विशिष्ट बँकेला निर्देश देतो की, धनादेशामध्ये ज्याचे नांव लिहलेले आहे त्याला किंवा वाहकाला त्यांनी मागणी केल्यावर एक ठरावीक रक्कम द्यावी”.

धनादेशाचे पक्ष (Parties to a Cheque)

- (अ) आदेशक (Drawer) : जो व्यक्ती धनादेश काढतो त्याला आदेशक असे म्हणतात.
- (ब) आदेशिती (Drawee) : ज्या बँकेवर धनादेश काढलेला आहे, त्यास आदेशिती असे म्हणतात. बँक आदेशिती असते
- (क) आदाता (The Payee) : ज्या व्यक्तीकरिता धनादेश लिहिला जातो त्याला आदाता असे म्हणतात.

धनादेशाचे घटक (Contents of Cheque)

- १) बँकेचे नाव व पत्ता शाखा इ.
- २) धनादेश लिहिण्याचा दिनांक
- ३) आदात्याचे नांव
- ४) धनादेशाची रक्कम शब्दात व अंकात
- ५) खातेदाराचे नाव व सही
- ६) धनादेश क्रमांक
- ७) MICR कोड क्रमांक
- ८) IFSC कोड नंबर
- ९) खाते क्रमांक

धनादेशाचे प्रकार (Types of Cheques)

धनादेशाचे प्रकार पुढील प्रमाणे

- १) वाहक धनादेश २) आदेशित धनादेश ३) रेखांकित धनादेश
- १) वाहक धनादेश (Bearer Cheque) : ज्या धनादेशाचे पैसे बँकेच्या खिडकीवर (countar) कोणत्याही व्यक्तीला मिळू शकतात त्यास वाहक धनादेश असे म्हणतात. धनादेश धारण करणारा व्यक्ती बँकेत भौतिकरित्या हजर होऊन धनादेशाच्या पृष्ठभागावर बँक अधिकाऱ्यासमोर सही करून त्या धनादेशाची रक्कम प्राप्त करू शकतो.

वाहक धनादेशाचा नमुना (Specimen of a Bearer Cheque)

DD MM YY														
Pay _____	OR BEARER													
RUPEES _____														
A/C NO. <table border="1"><tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr></table>													₹ <table border="1"><tr><td></td></tr></table>	
State Bank of India, M.G. Road, Mumbai. IFSC No. SBIN 1234001.														
Signature														
123456 ``4110150351 : 00796411														

- २) आदेशित धनादेश (Order cheque) : जेव्हा धनादेशातील रक्कम विशिष्ट व्यक्तीला देय असते तेव्हा त्यास आदेशित धनादेश असे म्हणतात. या धनादेशातील रक्कम धनादेशात नमूद केलेल्या व्यक्तीला अथवा त्याच्या आदेशाप्रमाणे तो सांगेल त्याला दिली जाते. जेथे वाहक चेक समाप्त होतात तेथे आदेशित चेक बनतात.

आदेशित धनादेशाचा नमुना (Specimen of an Order Cheque)

DD MM YY														
Pay _____	OR BEARER													
RUPEES _____														
A/C NO. <table border="1"><tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr></table>													₹ <table border="1"><tr><td></td></tr></table>	
State Bank of India, M.G. Road, Mumbai. IFSC No. SBIN1234001.														
Signature														
123456 ``4110150351 : 00796411														

- ३) अ) रेखांकित धनादेश (Crossed Cheque) : खातेदार आणि आदात्याला रक्कम मिळण्याच्या सुरक्षिततेसाठी जेव्हा धनादेशावर दोन समांतर रेषा काढल्या जातात, तेव्हा त्या धनादेशास 'रेखांकित धनादेश' असे म्हणतात. रेखांकित धनादेशाचे पैसे प्रथम बँक खात्यात जमा होते आणि तदनंतर त्याला पैसे काढता येतात. रेखांकित धनादेशाचा प्रभाव असा होतो की, धनादेशावर ज्या व्यक्तीचे नांव आहे त्याच माणसाला त्याचे शोधन होते.

रेखांकित धनादेशाचा नमुना (Specimen of a Crossed Cheque)

DD MM YY																			
Pay _____																			
OR BEARER																			
RUPEES _____																			
<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 15%;">A/C NO.</td> <td style="width: 5%;"> </td> <td style="width: 5%;"> </td> <td style="width: 5%;"> </td> <td style="width: 5%;"> </td> <td style="width: 5%;"> </td> <td style="width: 5%;"> </td> <td style="width: 5%;"> </td> <td style="width: 5%;"> </td> <td style="width: 5%;"> </td> </tr> </table>										A/C NO.									
A/C NO.																			
<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 10%; text-align: center;">₹</td> <td style="width: 90%;"></td> </tr> </table>										₹									
₹																			
State Bank of India, M.G. Road, Mumbai. IFSC No. SBIN1234001.																			
Signature																			
123456 ``4110150351 : 00796411																			

- ३) ब) अकाउंटपेयी रेखांकित धनादेश (Crossed Account Payee Cheque) : रेखांकित अकाउंटपेयी धनादेश हा रेखांकित धनादेशासारखा असतो. या धनादेशामध्ये लिहण्यात आलेली रक्कम ही केवळ धनादेशामध्ये ज्या व्यक्तीचे / संस्थेचे नाव लिहण्यात आलेले आहे त्याच व्यक्तीच्या बँक खात्यात जमा होईल. जेव्हा एखाद्या धनादेशावर दोन समांतर रेषा, ओढून त्यामध्ये केवळ पैसे प्राप्त करणारा "Account payee" only हे शब्द लिहिले जातात अशा धनादेशाला रेखांकित अकाउंटपेयी धनादेश असे म्हणतात.

रेखांकित अकाउंटपेयी धनादेशाचा नमुना

DD MM YY																			
Pay _____																			
OR BEARER																			
RUPEES _____																			
<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 15%;">A/C NO.</td> <td style="width: 5%;"> </td> <td style="width: 5%;"> </td> <td style="width: 5%;"> </td> <td style="width: 5%;"> </td> <td style="width: 5%;"> </td> <td style="width: 5%;"> </td> <td style="width: 5%;"> </td> <td style="width: 5%;"> </td> <td style="width: 5%;"> </td> </tr> </table>										A/C NO.									
A/C NO.																			
<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 10%; text-align: center;">₹</td> <td style="width: 90%;"></td> </tr> </table>										₹									
₹																			
State Bank of India, M.G. Road, Mumbai. IFSC No. SBIN1234001.																			
Signature																			
123456 ``4110150351 : 00796411																			

३.२ रोजकिर्दीचा अर्थ, व्याख्या महत्त्व आणि उपयोगिता

प्रस्तावना :

व्यावसायिक दर दिवशी असंख्य व्यवहार पूर्ण करीत असतो. हे सर्व व्यवहार तो स्मरणात ठेवू शकत नाही. म्हणून या व्यवहारांची नोंद करण्याकरिता तो विविध प्रकारच्या पुस्तकांचा उपयोग करतो. यांची संख्या व्यवसायाचा आकार, स्वरूप आणि व्यवहारांच्या संख्येवर अवलंबून असते. परंतु असे असले तरीही काही महत्त्वाची लेखापुस्तके ही प्रत्येक व्यवसायिकाला ठेवावी लागतात. ती रोजकीर्द आणि खातेवही आहे. खातेवहीत नोंद करणे सोईस्कर व्हावे अशा स्वरूपात व्यवहारांचे वर्गीकरण करणारे पुस्तक म्हणजे रोजकीर्द होय. रोजकीर्द रोजच्या आर्थिक व्यवहारांच्या नोंदी ठेवते. रोजकीर्द हे मूळनोंदीचे पुस्तक आहे. जेव्हा रोजकिर्दीतील व्यवहार रोजकिर्दीत नोंदविले जातात. तेव्हा ती रोजकिर्दीतील नोंद होते. आर्थिक व्यवहारातील नावे व जमा यांचा समावेश रोजकिर्दीत असतो. त्याचबरोबर व्यवहाराचे संक्षिप्त स्पष्टीकरण दिलेले असते. रोजकीर्द हे असे पुस्तक आहे. की, ज्यामध्ये व्यवसायातील आर्थिक व्यवहार कालक्रमानुसार तारीखवार (Chronological) सर्वप्रथम लिहले जातात. व्यवहार ज्या क्रमाने केले जातात. त्याच क्रमाने लिहले जातात.

सामान्यपणे व्यवसायातील आर्थिक व्यवहारांच्या नोंदी करण्याकरिता व्यवसायिक विविध प्रकारच्या पुस्तकांचा उपयोग करीत असतो. यात प्राथमिक व दुय्यम स्वरूपाच्या पुस्तकांचा समावेश असतो. प्राथमिक पुस्तकात मूळरोज/किर्द (Proper Journal) विशेष रोजकीर्द (Special Journal) यांचा समावेश असतो. जसे खरेदीपुस्तक, विक्री पुस्तक, खरेदीपरत पुस्तक, विक्रीपरत पुस्तक, प्राप्तविपत्रपुस्तक, देयविपत्र पुस्तक आणि दुय्यम पुस्तकात खातेवही (Ledger) चा समावेश असतो.

३.२.१ अर्थ (Meaning) :

इंग्रजीतील Journal हा शब्द फ्रेंच भाषेतील “JOUR” या शब्दापासून घेतला आहे. JOUR या शब्दाचा अर्थ “Day” अर्थात दिवस असा होतो. म्हणून रोजकीर्द म्हणजे दैनंदिन नोंद होय. रोजकिर्दीत व्यवसायातील आर्थिक व्यवहारांच्या नोंदी केल्या जातात. याठिकाणी असे व्यवहार झाल्याबरोबर लगेच ते नावे आणि जमा केले जातात. आणि त्यांचे स्पष्टीकरणही दिले जाते. सर्वप्रथम तारीखवार नोंदी रोजकिर्दीत केल्या जातात. ज्याक्रमाने त्या केल्या जातात त्याच क्रमाने त्या लिहल्या जातात. रोजकीर्द हे मूळनोंदीचे किंवा प्राथमिक नोंदीचे पुस्तक होय.

व्याख्या (Definition) :

१) खातेवहीत नोंद करणे सोयीस्कर व्हावे अशा स्वरूपात व्यवहारांचे वर्गीकरण करणारे पुस्तक म्हणजे रोजकीर्द होय.’

एल. सी. कॉपर

“A journal is a book, employed to classify or sort out transactions in a form convenient for their subsequent entry in the Ledger”

२) Accountant Dictionary written by **Eric Kohler** – “A Journal is the book of original entry are recorded transaction not provided for in specialised journals”.

३) रोजकीर्द हे मूळनोंदीचे किंवा प्राथमिक नोंदीचे पुस्तक आहे.

३.२.२ रोजकिर्दीचे महत्त्व आणि उपयोगिता (Importance and utility of Journal) :

रोजकिर्दीचे महत्त्व : पुस्तपालनातील रोजकीर्द हे महत्त्वाचे पुस्तक आहे. सर्व लहान-मोठे व्यापारी रोजकीर्द ठेवतात. रोजकिर्दीचे महत्त्व आणि उपयोगिता पुढीलप्रमाणे :-

- १) रोजकीर्द हे जमाखर्चाचे प्रमुख पुस्तक आहे. यात व्यवसायातील सर्व प्रकारच्या खात्यांचा समावेश होतो.
- २) हे व्यवहाराशी संबंधित आवश्यक माहिती रोजकिर्दमध्ये दर्शविली जाते.
- ३) रोजकिर्दीत सर्व व्यवहार सविस्तरपणे तारीखवार नोंदविले जातात. यातील खात्यांच्या आधारे घडलेल्या गोष्टी कोणत्या ठिकाणी लिहिलेल्या आहेत ते समजते.
- ४) रोजकीर्द हे दुय्यमपुस्तक आहे. ज्यामध्ये रोजचे व्यवहार नोंदविले जातात. सर्वप्रथम हे व्यवहार ज्या क्रमाने ते केले जातात त्या क्रमाने लिहिले जातात. ते नावे व जमा केले जातात. प्रत्येक व्यवहाराची राशी दिली जाते.
- ५) लेखांकन प्रक्रिया ही लेखांकीय दस्तऐवजाच्या आधारे केली जाते.
- ६) रोजकिर्दीत झालेल्या नोंदीच्या स्पष्टीकरणामुळे व्यवहाराचे संक्षिप्त स्वरूप दिसून येते. यामुळे व्यवहारात सुस्पष्टपणा दिसण्यास मदत होते.

- ७) किर्दनोंदीमुळे होणाऱ्या चुका शोधणे आणि त्यांना प्रतिबंध घालणे सोपे होते.
- ८) किर्दनोंदीमुळे व्यवहारांची अंकगणितीय अचूकता तपासण्यास मदत होते.
- ९) किर्दनोंदीचा व्यवसायाचे अंतीम लेखे तयार करण्यास मदत होते.

३.३ रोजकिर्दीचा नमुना / स्वरूप / आखणी खालीलप्रमाणे-

श्री -----यांची
रोजकीर्द

दिनांक	तपशील / विवरण	खा.पा	नावे राशी ₹	जमा राशी ₹
वर्ष/ महिना/ तारीख	नावे करावयाच्या खात्याचे नाव नावे. जमा करावयाच्या खात्याचे नाव (.....बद्दल)			

रकान्यांचे स्पष्टीकरण (Explanation of columns) :

- १) **दिनांक (Date) :** या रकान्यात प्रत्येक व्यवहाराचा दिनांक लिहिण्यात येते. दिनांक लिहितांना प्रथम वर्ष, त्याखाली महिना व तारीख लिहावी.
  - २) **तपशील / विवरण (Particulars) :** रकान्यात रोजकीर्द नोंद ही तीन भागात केली जाते.
    - i) **नावे खाते (Debit A/c) :** तपशीलच्या रकान्यात प्रथम नावे होणाऱ्या खात्याचे नाव लिहावे.
    - ii) **जमाखाते (Credit A/c) :** यात जमा होणाऱ्या खात्याचे नाव लिहिले जाते.
यासाठी नावे व जमा करण्यासंबंधीचे नियम अंमलात आणले जातात. नेहमी सर्वप्रथम नावे होणाऱ्या खात्याचे नांव लिहिले जाते. अगदी खाते पान क्रमांकाच्या रकान्याजवळ “नावे”. हा शब्द लिहितात. पुढच्या ओळीवर दिनांकच्या ओळीच्या बाजूला थोडी जागा सोडून जमा होणाऱ्या रकान्याचे नाव लिहितात. त्याखाली व्यवहाराचे स्पष्टीकरण लिहिण्यात येते.
    - iii) **स्पष्टीकरण (Narration) :** म्हणजे व्यवहारासंबंधीची माहिती होय. हे स्पष्टीकरण नेहमी कंसामध्ये लिहावे आणि वाक्याच्या शेवटी बद्दल (Being) जोडला जातो.
  - ३) **खाते पान क्रमांक (Ledger Folio Number) :** पृष्ठ (Folio) म्हणजे पान क्रमांक (page number) आणि म्हणून खातेवही पान म्हणजे खातेवहीतील पान क्रमांक - रोजकिर्दीत लिहिलेल्या व्यवहारांची खातेवहीत खतावणी करण्यात येते.
खतावणी करतांना खातेवहीत ज्या पानावर संबंधित दोन खाती दर्शविली असतात त्यामध्ये नोंद करून त्या पृष्ठाचा क्रमांक खाते पान क्रमांक या रकान्यात लिहिण्यात येतो.
पान क्रमांक मोठ्या अक्षरात लिहिण्यात यावा.
  - ४) **नावे राशी (Debit Amount) :** नावे झालेल्या खात्याची रक्कम या रकान्यात त्याच ओळीत लिहिली जाते.
  - ५) **जमा राशी (Credit Amount) :** जमा झालेल्या खात्याची रक्कम या रकान्यात त्याच ओळीत लिहिली जाते.
- रोजकिर्दीची बेरीज (Casting of Journal) :** रोजकिर्दीच्या प्रत्येक पानाच्या शेवटी नावे व जमा रक्कम या रकान्यांची बेरीज करण्यात येते. यामुळे व्यवहारांची अचूकता तपासता येते. दोनही रकान्याची बेरीज सारखीच असायला हवी.
- रोजकिर्दीत व्यवहारांच्या नोंदी केल्यानंतर आणि पानाच्या शेवटी रक्कम या रकान्याची बेरीज केल्यानंतर ती बेरीज पुढील पानावर ओढली जाते. ज्या पानावरून ही बेरीज पुढे नेण्यात येते, त्या पानावर तपशील या रकान्यात शेवटी ‘बेरीज पुढे नेली’ Total c/f असे लिहिण्यात येते. हीच बेरीज पुढील पानावर सर्व प्रथम ‘बेरीज’ पुढे आणली. (Total b/f) असे लिहून पुढे आणली जाते. रोजकिर्दीच्या शेवटच्या पानावर एकूण बेरीज लिहिण्यात येते.

रोजकिर्दीत नोंदी करणे / पंजीयन (Journalising) :

रोजकिर्दीत व्यवहारांच्या नोंदी करण्याच्या क्रियेला रोजकिर्दीयन किंवा पंजीयन असे म्हणतात.

रोजकिर्दीत नोंद करावयाच्या पायऱ्या (Steps for Journalising) :

- १) विशिष्ट व्यवहारांमध्ये असलेल्या दोन खात्यांची ओळख पटविणे.
- २) ती खाती कोणत्या प्रकारात मोडतात हे निश्चित करणे.
- ३) संबंधित खात्याला नावे आणि जमा करण्यासंबंधीचे नियम निश्चित करणे.
- ४) कोणते खाते नावे व कोणते खाते जमा होईल हे निश्चित करणे.
- ५) दिनांकाच्या रकान्यात व्यवहाराची दिनांक लिहावी.
- ६) तपशीलाच्या रकान्यात प्रथम नावे होणाऱ्या खात्याचे नाव लिहिण्यात यावे. हे नाव डावीकडील दिनांक खात्याच्या जवळ लिहिले जाते. दुसऱ्या ओळीवर डावीकडील दिनांक रकान्यापासून काही जागा सोडून जमा होणाऱ्या खात्याचे नांव लिहिले जाते.
- ७) नावे होणाऱ्या खात्याच्या शेवटी नावे 'नावे.' असे लिहिले जाते. जमा होणाऱ्या खात्याच्या शेवटी 'ला' असा शब्द लिहिला जातो.
- ८) विशिष्ट खात्यात नावे होणारी रक्कम 'नावे राशी' या रकान्यात लिहिली जाते, तसेच जमा होणारी रक्कम 'जमा राशी' या रकान्यात लिहिली जाते.
- ९) व्यवहाराच्या नोंदीचे खाली कंसात संक्षिप्त स्पष्टीकरण दिले जाते. स्पष्टीकरणाच्या शेवटी 'बद्दल' असा शब्द लिहिला जातो.
- १०) प्रत्येक नोंदीनंतर तपशील रकान्यात एक सरळ रेषा ओढली जाते जेणे करून एक व्यवहार दुसऱ्या व्यवहारापासून स्पष्टपणे वेगळा दिसून येईल.
- ११) खातेवही मध्ये ज्या पानावर खाते उघडले जाते त्या पानाचा क्रमांक खा.पा. या रकान्यात लिहिण्यात येतो.

तुम्हाला हे माहीत आहे ???

व्यवहार कसा प्रवास करतो

३.३.१ वस्तु व सेवाकर (GST)

वस्तु व सेवाकराच्या GST ची अंमलबजावणी होण्यापूर्वी प्रत्येक राज्यामध्ये व्यवसायाच्या विविध टप्प्यावर (stages) विविध प्रकारच्या करांची आकारणी केली जात असे. पूर्वी अस्तित्वात असलेले कर जसे इक्साईज ड्युटी, कस्टम ड्युटी, (VAT) व्हॅट, मनोरंजनकर, सेन्ट्रल सेल्स टॅक्स, सेवाकर (Service Tax), ऑक्ट्राय इ. हे सर्व कर GST अंतर्गत समाविष्ट करण्यात आले आहेत, म्हणूनच GST एक देश एक कर एक बाजार' असे ठरविण्यात आले. GST ची अंमलबजावणी १ जुलै २०१७ पासून झाली आहे.

कर पावत्यामध्ये काही सांकेतांक (code) समाविष्ट करण्यात आले आहेत. वस्तूच्या (Goods) बाबतीत

HSN - Harmonised System of Nomenclature

सेवेच्या बाबतीत (services) - सेवांचे वर्गीकरण करून त्यांना विशेष कोड नंबर देण्यात आलेला आहे.

SAC - Service Accounting Code.

HSN मुळे वस्तूचे व SAC मुळे सेवांचे वर्गीकरण करण्यात आलेले आहे.

अ.क्र.	प्रकार	कराचे दर	वस्तु व सेवेचा प्रकार
१	शून्य दराच्या वस्तू	०%	वस्तू (Goods) : महत्त्वाच्या उपयोग्य वस्तू जसे अन्न, धान्य, फळे, भाजीपाला, दूध, मीठ, मातीची भांडी इ. सेवा : धर्मादाय संस्थेची कार्ये, रस्ते, पूल, इ. बांधकाम पाणीसेवा, सार्वजनिक ग्रंथालय कृषी कार्ये - शिक्षण व आरोग्य संबंधीच्या सेवा.
२	कमी दराच्या वस्तू	५%	वस्तू : LPG , सिलेंडर, चहा, कॉफी, तेल, मध, गोठवलेल्या वस्तू, भाजीपाला / तिखट, चटण्या गोड पदार्थ (Sweets) इ.
३	जास्त दराच्या वस्तू (स्लॅब I)	१२%	वस्तू : बटर, तूप, सुका मेवा, ड्राय फ्रूट, रस, आचार, लोणचं, मोबाईल, जाम, जेली सेवा : फोन, छपाई, Tobwork विश्रामगृह, बांधकाम व्यवसाय इ. संबंधीत सेवा.
४	जास्त दराच्या वस्तू (स्लॅब II)	१८% (वस्तू व सेवा)	वस्तू : परफ्युम, धातूच्या वस्तू, संगणक, प्रिंटर, ग्रेनाईट, छपाई, यंत्र, सीसी. टी. व्ही, मॉनीटर इ. सेवा : टपाल सेवा, कुरिअर सेवा, आऊटडोअर केटरिंग, सर्कस, नाटक, सिनेमा, प्रदर्शने, भागदलाल सेवा, भागबाजारातील सेवा. चलन विनिमय.
५	उच्चदराच्या वस्तू/ सेवा	२८%	वस्तू : चैनीच्या वस्तू, मोटारसायकल, सुटे भाग, अलिशान गाडी, व्हॅक्युम क्लिनर, ए. सी. , वॉशिंग मशीन, फ्रीज, मसाला, तंबाखू पदार्थ. सेवा : Five star हॉटेल, पार्कस्, वॉटर पार्क, थीम पार्क, रेस कोर्स, आयपीएल, करमणूक केंद्र, गेम्स, विमानसेवा (व्यावसायिक वर्ग) कॅसीनो इ.

सूचना : हे प्रकरण लिहिताना सरकारने वस्तु व सेवाकरांबाबत वरील दर व प्रकार सुचविलेले आहेत. वीज, पेट्रोल, डिझेल, इंधन, गॅस इत्यादी बाबतीत GST चे दर बदलणारे असतील.

GST व्यवहारांच्या किर्दनोंदी

उदा. १: जलराम आणि कंपनीकडून ₹ ५०,००० किमतीचा लॅपटॉप खरेदी केला. त्यावर १८% दराने GST आकारण्यात आला. शोधन चेकद्वारे करण्यात आले.

लॅपटॉपची किंमत	=	₹	५०,०००
+ केंद्र सरकार CGST ९%	=	₹	४,५००
+ राज्य सरकार SGST ९%	=	₹	४,५००
एकूण मूल्य	=	₹	५९,०००

रोजकिर्दीत नोंद

दिनांक	तपशील	खा.पा	नावे राशी (₹)	जमा राशी (₹)
वर्ष महिना दिनांक	संगणक खाते ..... नावे CGST खाते ..... नावे SGST खाते ..... नावे बँकखात्याला (१८% GST ने लॅपटॉप खरेदी केल्याबद्दल)		५०,००० ४,५०० ४,५००	५९,०००

उदा. २: ₹ १,००,००० ला मोटारकार २८% GST ने विकली व रक्कम चेकने मिळाली.

मोटारीची किंमत	=	₹ १,००,०००
+ CGST १४%	=	₹ १४,०००
+ SGST १४%	=	₹ १४,०००
एकूण मूल्य	=	₹ १,२८,०००

रोजकिर्द (Journal Entry)

दिनांक	तपशील	खा.पा	नावे राशी (₹)	जमा राशी (₹)
वर्ष महिना दिनांक	बँक खाते ..... नावे मोटरकार खात्याला CGST खात्याला SGST खात्याला (२८% GST वर मोटरकारची विक्री केल्याबद्दल)		१,२८,०००	१,००,००० १४,००० १४,०००

३.४ रोजकिर्दीत नोंदी करणे (Recording of Journal Entries)

माल / वस्तू खाते (Goods Account) :

व्यवसायिक ज्या वस्तू पुन्हा विकण्याच्या हेतूने खरेदी करतो त्यांना माल किंवा वस्तू असे म्हणतात. माल खात्याचे विभिन्न खात्यामध्ये वर्गीकरण करण्यात येते. जसे खरेदीखाते, विक्री खाते, खरेदी परत खाते, विक्री परत खाते, मालकाद्वारे उचल खाते, नमुना माल वितरण खाते, आगीमुळे माल नष्ट खाते, मार्गस्थ मालाची तूटफूट होणे किंवा हरविणे खाते इ.

१) **खरेदी खाते (Purchase Account) :** व्यवसायासाठी वस्तूंची खरेदी म्हणजे व्यापार किंवा उत्पादनकार्यासाठी माल / वस्तू आणणे होय.

खरेदी दोन प्रकारची असते.

- रोख खरेदी (Cash Purchases)
- उधार खरेदी (Credit Purchases)

- i) **रोख खरेदी (Cash Purchases) :** जेव्हा माल/ वस्तू खरेदी करून विक्रेत्याला ताबडतोब रोख किंवा धनादेशाच्या माध्यमातून शोधन केले जाते, अशा खरेदीला रोख खरेदी असे म्हणतात.

उदाहरण १: सोनूकडून ₹ २,००० किमतीचा माल नगदी खरेदी केला.

रोजकिर्दीत नोंद

दिनांक	तपशील	खा.पा	नावे राशी (₹)	जमा राशी (₹)
वर्ष महिना दिनांक	खरेदी खाते .....नावे रोकड खात्याला (मालाची नगदी खरेदी केल्याबद्दल)		२,०००	२,०००

- ii) **उधार खरेदी (Credit Purchases) :** माल खरेदी केल्यानंतर विक्रेत्याला भविष्यामध्ये देणे दिले जाते. ज्या खरेदीच्या बाबतीत विक्रेता खरेदीदाराला मालाच्या शोधनासाठी एक निश्चित मुदत देत असतो. तिला उधार खरेदी असे म्हणतात.

उदाहरण २ : सौ. सोनाली यांच्याकडून ₹ १५,००० किमतीच्या वस्तू उधार खरेदी केल्या.

रोजकिर्दीत नोंद

दिनांक	तपशील	खा.पा	नावे राशी (₹)	जमा राशी (₹)
वर्ष महिना दिनांक	खरेदी खाते .....नावे सौ. सोनाली खात्याला (मालाची उधार खरेदी केल्याबद्दल)		१५,०००	१५,०००

खरेदी पुस्तक हे प्रामुख्याने केवळ मालाच्या उधार खरेदीची नोंद करण्यासाठी ठेवण्यात येते.

- २) **खरेदीपरत / क्रय प्रत्याय / निर्गत प्रत्याय खाते (Return Outward/Purchase Return Account) :**

कित्येकदा खरेदी करण्यात आलेला माल काही कारणास्तव पुरवठादाराला परत करण्यात येतो जसे -

- माल नमुन्याप्रमाणे नसणे.
- माल हलक्या प्रतीचा असणे.
- रस्त्यात मालाची तूट-फूट होणे.
- मालात खराबी असणे.
- अतिरिक्त प्रमाणात माल प्राप्त होणे.
- मालाचा पुरवठा उशिरा झाल्यास.

अशा रितीने खरेदी केलेला माल जेव्हा खरेदीदाराकडून, पुरवठादाराला परत करण्यात येतो. तेव्हा त्यास खरेदी परत असे म्हणतात.

उदाहरण ३ : वरील उदाहरण क्र. २ मध्ये खरेदी करण्यात आलेल्या मालापैकी ₹ २०० किमतीचा माल सौ सोनालीला परत केला.

रोजकिर्दीत नोंद

दिनांक	तपशील	खा.पा	नावे राशी (₹)	जमा राशी (₹)
वर्ष महिना दिनांक	सौ. सोनालीचे खाते..... नावे खरेदी परत खात्याला (माल परत केल्याबद्दल)		२००	२००

३) **विक्री :** व्यवसायासाठी विक्री म्हणजे मालाची विक्री होय. विक्री दोन प्रकारची असते. -

अ) रोख विक्री   ब) उधार विक्री

अ) **रोख विक्री :** जेव्हा मालाची विक्री करण्यात येते आणि त्यासंबंधीची रक्कम ताबडतोब मिळते, तेव्हा अशा विक्रीला रोख विक्री असे म्हणतात.

उदाहरण ४ : गोविंदाला ₹ ५,००० किमतीच्या वस्तू नगदी विकल्या.

रोजकिर्दीत नोंद

दिनांक	तपशील	खा.पा	नावे राशी (₹)	जमा राशी (₹)
वर्ष महिना दिनांक	रोकड खाते .....नावे विक्री खात्याला (वस्तूंची नगदी विक्री केल्याबद्दल)		५,०००	५,०००

ब) **उधार विक्री (Credit sales) :** जेव्हा मालाची विक्री होते आणि त्यासंबंधीची रक्कम भविष्यात प्राप्त होते. तेव्हा त्यास उधार विक्री असे म्हणतात.

उदाहरण ५ : गोविंदाला ₹ ३०,००० किमतीचा माल विकला. -

रोजकिर्दीत नोंद

दिनांक	तपशील	खा.पा	नावे राशी (₹)	जमा राशी (₹)
वर्ष महिना दिनांक	गोविंदचे खाते .....नावे विक्री खात्याला (मालाची उधार विक्री केल्याबद्दल)		३०,०००	३०,०००

४) **विक्री परत / आगतप्रत्यय :** जेव्हा ग्राहकाला माल विकल्यानंतर, खरेदीदाराकडून तो काही कारणास्तव विक्रेत्याला परत केला जातो, यास विक्री परत असे म्हणतात.

उदाहरण ६ : गोविंदने खरेदी केलेल्या ₹ ३०,००० च्या मालापैकी ₹ ८,००० किमतीचा माल परत केला.

रोजकिर्दीत नोंद

दिनांक	तपशील	खा.पा	नावे राशी (₹)	जमा राशी (₹)
वर्ष महिना दिनांक	विक्री परत खाते .....नावे गोविंदच्या खात्याला (गोविंदने माल परत केल्याबद्दल)		८,०००	८,०००

५) **मालकाद्वारे मालाची उचल / आहरण (Goods withdrawn by Proprietor)**

जेव्हा मालक व्यवसायातून खाजगी, वैयक्तिक किंवा घरगुती उपयोगासाठी वस्तूंची उचल करतो तेव्हा, त्यास उचल / आहरण असे म्हणतात. अशावेळी उचल खाते नावे करतात. मालकाने वस्तूंची उचल केल्यामुळे धंद्यातील वस्तू कमी होतात म्हणून वस्तू / माल खाते जमा करतात. मालकाद्वारे जेव्हा मालाची उचल केली जाते तो तेव्हा माल एकूण खरेदीतून वजा होतो.

रोजकिर्दीत नोंद

दिनांक	तपशील	खा.पा	नावे राशी (₹)	जमा राशी (₹)
वर्ष महिना दिनांक	उचल खाते .....नावे मालाचे खाते / खरेदी खात्यात (मालाची उचल केल्याबद्दल)		XXX	XXX

- ६) नमुना म्हणून मोफत वाटलेल्या वस्तू (Goods distributed as free sample) : मालाची जाहिरात करण्याच्या उद्देशाने व्यवसाय संस्थेद्वारा ग्राहकांना मालाचा नमुना म्हणून मोफत वितरण केले जाते. अशा मालाच्या किमतीने जाहिरात खर्च खाते नावे केले जाते आणि व्यवसायामधून माल बाहेर जात असल्याने मालखाते / खरेदी खाते जमा करण्यात येते.

रोजकिर्दीत नोंद

दिनांक	तपशील	खा.पा	नावे राशी (₹)	जमा राशी (₹)
वर्ष महिना दिनांक	जाहिरात खाते .....नावे नमुना माल वितरण किंवा खरेदी खात्याला (माल मोफत वाटल्याबद्दल)		XXX	XXX

- ७) आगीमुळे / अपघातामुळे माल नष्ट होणे (Goods Destroyed by fire/Accident) : आगीमुळे / अपघातामुळे माल नष्ट झाला तर ते मालाचे भौतिक स्वरूपाचे नुकसान आहे. याकरिता नुकसानीचे खाते नावे करण्यात येईल आणि एक प्रकारे माल व्यवसायातून बाहेर जात असल्याने 'माल नष्ट खाते' किंवा 'खरेदी खाते' जमा करण्यात येईल.

- अ) मालाचा विमा काढण्यात आलेला नसेल (If goods are not Insured (Uninsured)) :

- i) जेव्हा आगीमुळे माल नष्ट झाला असेल आणि विमा कंपनीने दावा स्वीकारला नसेल तेव्हा खालील प्रकारची नोंद होईल. :

रोजकिर्दीत नोंद

दिनांक	तपशील	खा.पा	नावे राशी (₹)	जमा राशी (₹)
वर्ष महिना दिनांक	आगीमुळे नुकसानीचे खाते .....नावे आगीमुळे नष्ट माल खाते / खरेदी खात्याला (आगीमुळे माल नष्ट झाल्याबद्दल)		XXX	XXX

- ब) मालाचा विमा काढण्यात आलेला असेल (If goods are insured) :

- i) विमा कंपनीने संपूर्ण दावा मान्य केल्यास खालील नोंद करावी. :

रोजकिर्दीत नोंद

दिनांक	तपशील	खा.पा	नावे राशी (₹)	जमा राशी (₹)
वर्ष महिना/ दिनांक	विमा कंपनी खाते .....नावे. आगीमुळे माल नष्ट खाते / खरेदी खात्याला (आगीमुळे माल नष्ट झाला विमा कं. दावा मान्य केल्याबद्दल)		XXX	XXX

ii) विमा विमाकंपनीने अंशतः दावा मान्य केल्यास - if the claims is partly accepted. :

रोजकिर्दीत नोंद

दिनांक	तपशील	खा.पा	नावे राशी (₹)	जमा राशी (₹)
वर्ष महिना/ दिनांक	विमा कंपनी खाते .....नावे (नुकसान भरपाईच्या रकमेने) आगीमुळे नुकसान खाते .....नावे नुकसानीच्या रकमेने आगीमुळे माल नष्ट / खरेदी खात्याला (नष्ट झालेल्या मालाचा अंशतः विमा कंपनीने मान्य केल्याबद्दल)		XXX XXX	XXX

८) मार्गस्थ मालाची तूटफूट होणे / हरविणे (Goods damaged or Lost in transit) :

जेव्हा माल खरेदीदाराला वितरीत केला जातो, परंतु जोपर्यंत गंतव्य स्थानी पोहचत नाही तोपर्यंत तो माल मार्गस्थ आहे असे समजले जाते. माल मार्गस्थ असताना त्याची तूटफूट होणे किंवा गहाळ झाल्यास मालाचे भौतिक नुकसान होते.

रोजकिर्दीत नोंद

दिनांक	तपशील	खा.पा	नावे राशी (₹)	जमा राशी (₹)
वर्ष महिना/ दिनांक	मार्गस्थ नुकसानीचे खाते.....नावे मार्गस्थ गहाळ / खरेदी खात्याला (माल मार्गस्थ असताना गहाळ झाल्याबद्दल)		XXX	XXX

i) मार्गस्थ मालाचा विमा काढलेला असेल आणि विमा कंपनीने संपूर्ण दावा मान्य केला असेल

रोजकिर्दीत नोंद

दिनांक	तपशील	खा.पा	नावे राशी (₹)	जमा राशी (₹)
वर्ष महिना/ दिनांक	विमा कंपनी खाते ..... नावे (विम्याची रक्कम) माल नष्ट / खरेदी खात्याला (माल मार्गात नष्ट झाल्याबद्दल)		XXX	XXX

iii) मार्गस्थ मालाचा विमा काढलेला असेल आणि विमाकंपनीने अंशतः दावा मान्य केला असेल -

रोजकिर्द

दिनांक	तपशील	खा.पा	नावे राशी (₹)	जमा राशी (₹)
वर्ष महिना/ दिनांक	विमा कंपनी खाते (मान्य दाव्याची रक्कम) नावे मार्गस्थ नुकसान खाते ..... नावे (नुकसानीच्या रकमेने) मार्गस्थ माल / खरेदी खात्याला (मार्गस्थ माल गहाळ झाला आणि विमाकंपनीने अंशतः दावा स्वीकारण्यास)		XXX XXX	XXX

९) चोरीला गेलेला किंवा उचललेला माल (Pilfered goods or stolen) :

जेव्हा माल चोरीला जातो किंवा उचलला (उचलेगिरी) जातो. तेव्हा भौतिक स्वरूपाचे नुकसान होते.

रोजकिर्द नोंद

दिनांक	तपशील	खा.पा	नावे राशी (₹)	जमा राशी (₹)
वर्ष महिना/ दिनांक	चोरीला गेलेला माल खाते ..... नावे माल नुकसान खाते / खरेदी खात्याला (माल चोरीला गेल्याबद्दल)		XXX	XXX

३.३ रोजकिर्दी - नोंदीचे लेखन -

रोजकिर्द नोंदीचे प्रकार

१. साधी / सरळ किर्दनॉद (Simple Journal Entry) :

साध्या रोजकीर्द मध्ये केवळ दोन खाती प्रभावी होतात. ती म्हणजे एक खाते नावे दुसरे खाते जमा. साध्या रोजकिर्दीच्या नोंदीचे व्यवहार खाली दिले आहेत. खालील उदाहरणावरून रोजकीर्द नोंदी संबंधी प्रक्रिया स्पष्ट होईल.

उदाहरण -अ

रोजकिर्द नोंदीची प्रक्रिया (Process of Journalising) :

व्यवहार	दोन प्रभाव	दोन खाती	खात्यांचे प्रकार	लागू होणारे नियम	नावे होणारे खाते	जमा होणारे खाते
१. ₹ १,००,००० ने व्यवसायाची सुरुवात केली	१. रोख रक्कम आली २. मालक लाभ देणारा आहे	रोकड खाते भांडवल खाते	वास्तविक वैयक्तिक	येणारे ते नावे करा देणाऱ्याचे खाते जमा करा	रोकडखाते	भांडवल खाते
२. ₹ २०,००० चे संगणक रोख खरेदी केले.	१. संगणक आले २. रोख गेली	संगणक खाते रोकड खाते	वास्तविक खाते वास्तविक खाते	येणारे खाते जाणारे खाते	संगणक खाते	रोकड खाते
३. मजुरीचे दिले ₹ ९,०००	१. मजुरी हा खर्च २. रोख रक्कम गेली.	मजुरी खाते रोकड खाते	नामधारी खाते वास्तविक खाते	खर्च व हानीचे खाते नावे करा. जाणऱ्या रकमेचे खाते जमा करा.	पगार खाते	रोकड खाते

उदाहरण - ब :

रोजकिर्द नोंद (Journal entries)

दिनांक	तपशील	खा.पा.	नावे राशी(₹)	जमा राशी (₹)
१.	रोकड खाते ..... नावे. भांडवल खात्याला (रोख रकमेने व्यवसाय सुरू केल्याबद्दल)		१,००,०००	१,००,०००
२.	संगणक खाते ..... नावे . रोकड खात्याला (संगणक रोखीने खरेदी केल्याबद्दल)		२०,०००	२०,०००
३.	मजुरी खाते ..... नावे. रोकड खात्याला (मजुरी दिल्याबद्दल)		९,०००	९,०००
	एकूण		१,२९,०००	१,२९,०००

उदाहरण -१

श्री नरेंद्र जनरल स्टोअर्स यांच्या पुस्तकात खालील व्यवहारांच्या किर्दनोद करा.

- २०१९ एप्रिल १ श्री. नरेंद्र यांनी रोख रक्कम ₹ ८०,००० ने व्यवसायास सुरुवात केली.
३ किरण कडून मालाची उधार खरेदी ₹ ४०,०००
५ रोख भाडे दिले ₹ २,०००
१० विकासला उधारीवर माल विकला ₹ ५५,०००
१५ फर्निचर १८% GST वर रोख खरेदी ₹ ३०,०००

- १८ विकासकडून वाहक धनादेश मिळाला ₹ २५,०००
 २१ किरणला देना बँकेचा ₹ २०,००० चा धनादेश दिला
 ३० पगाराचे दिले ₹ ५,०००

श्री. नरेंद्र जनरल स्टोअर्स यांची रोजकिर्द

तारीख	तपशील	खात्यांचा प्रकार	खा. पा.	नावे राशी (₹)	जमा राशी (₹)
२०१९ एप्रिल १	रोकड खाते ..... नावे भांडवल खात्याला (रोख रक्कम आणून व्यवसायाला प्रारंभ केल्याबद्दल)	वास्तविक खाते वैयक्तिक खाते		८०,०००	८०,०००
३	खरेदी खाते..... नावे किरणच्या खात्याला (किरणकडून माल उधार खरेदी केल्याबद्दल)	नामधारी खाते वैयक्तिक खाते		४०,०००	४०,०००
५	भाडे खाते ..... नावे रोकड खाते ..... (भाडे दिल्याबद्दल)	नामधारी खाते वैयक्तिक खाते		२,०००	२,०००
१०	विकासचे खाते..... नावे विक्री खात्याला (मालाची उधार विक्री केल्याबद्दल)	वैयक्तिक खाते नामधारी खाते		५५,०००	५५,०००
१५	फर्निचर खाते ..... नावे सीजीएसटी (प्राप्त) खाते ..... नावे एस.जी. एस् टी (प्राप्त) खाते ..... नावे रोकड खात्याला (१८% GST वर फर्निचर खरेदी केल्याबद्दल)	वास्तविक खाते नामधारी खाते नामधारी खाते वास्तविक खाते		३०,००० २,७०० २,७००	३५,४००
१८	रोकड खाते ..... नावे विकासच्या खात्याला (विकासकडून वाहक धनादेश मिळाला)	वास्तविक खाते वैयक्तिक खाते		२५,०००	२५,०००
२१	किरणचे खाते..... नावे देना बँक खात्याला (किरणला चेक दिल्याबद्दल)	वैयक्तिक खाते वैयक्तिक खाते		२०,०००	२०,०००
३०	पगार खाते ..... नावे रोकड खात्याला (पगाराबद्दल रोख दिले.)	नामधारी खाते वास्तविक खाते		५,०००	५,०००
	एकूण			२,६२,४००	२,६२,४००

स्पष्टीकरणात्मक टिपा :

१. १८ एप्रिलची नोंद

विकासकडून वाहक धनादेश मिळाला वाहक धनादेश मिळाला म्हणजे रोख मिळाली असे मानले जाते. रोख मिळाली वास्तविक खाते व विकास लाभ देणारा.

वैयक्तिक खाते - रोकड खाते नावे आणि विकासचे खाते जमा करण्यात आले.

२. २१ एप्रिलची नोंद

₹ २०,००० च्या देना बँकेच्या धनादेशाद्वारे किरणला शोधन करण्यात आले. या ठिकाणी किरण (वैयक्तिक खाते) लाभ घेणारा आहे - त्यामुळे किरणचे खाते नावे व देना बँकेचे खाते जमा केले.

कसर / अपहार / सूट (Discount) :

कसर म्हणजे माल विक्रेत्याने खरेदीदाराला दिलेली सवलत / सूट होय.

कसर दोन प्रकारची असते १) व्यापारी कसर २) रोख कसर

१) **व्यापारी कसर (Trade Discount) :** ही कसर मालाच्या किंमत पत्रावर दिली जाते. तसेच ही कसर मालाच्या रोख किंवा उधारी खरेदी / विक्री प्रसंगी दिली जाते. त्याची जमाखर्चाच्या पुस्तकात नोंद होत नाही.

उदाहरण : अमरने राकेशकडून ₹ २०,००० किंमतीचा माल १०% व्यापारी कसरीवर खरेदी केला.

अमरच्या (खरेदीदार) पुस्तकात किर्द नोंद

तारीख	तपशील	खा. पा.	नावे राशी (₹)	जमा राशी (₹)
वर्ष महिना/ दिनांक	खरेदी खाते ..... नावे राकेशच्या खात्याला (१०% कसरीवर राकेशकडून वस्तू खरेदी केल्याबद्दल)		१८,०००	१८,०००

विक्रेता राकेशच्या पुस्तकात किर्द नोंद

तारीख	तपशील	खा. पा.	नावे राशी (₹)	जमा राशी (₹)
वर्ष महिना/ दिनांक	अमरचे खाते ..... नावे विक्री खात्याला (अमरला १०% कसरीवर मालाची विक्री केल्याबद्दल)		१८,०००	१८,०००

२) **रोख कसर (Cash Discount) :** रकमेचे वेळेवर शोधन करता येण्यासाठी प्रोत्साहन म्हणून दिलेली ही सवलत असते.

कसर हे नामधारी खाते आहे.

विक्रेत्यासाठी रोख कसर ही हानी (loss) असते तर क्रेत्यासाठी लाभ (gain) असतो. लेखापुस्तकात रोख कसरीची स्वतंत्र नोंद केली जाते. रोख कसर ही धनकोसाठी हानी आहे तर क्रेत्यासाठी (ऋणकोसाठी) लाभ आहे. जेव्हा जेव्हा धनकोला पैसे दिले जातात तेव्हा कसर खाते जमा करावे आणि ज्याला रोख रक्कम मिळते तो कसर खाते नावे देतो. व्यापारी कसर वजा केल्यानंतर रोख कसर दिली जाते. रोख कसर लेखांकनाच्या पुस्तकात लिहिली जाते.

रोख कसरीचे दोन प्रकार पडतात .

१) दत्तकसर / दिलेली कसर (Discount Allowed)

२) प्राप्त कसर / मिळालेली कसर (Discount Received)

उदाहरण १: कार्तिक कडून ₹ १,९०० रोख मिळाले व त्याला ₹ १०० कसर दिली.

किर्द नोंद

तारीख	तपशील	खा. पा.	नावे राशी (₹)	जमा राशी (₹)
वर्ष महिना/ दिनांक	रोकड खाते .....नावे कसर खाते .....नावे कार्तिकच्या खात्याला (रोख मिळाली व कसर दिल्याबद्दल)		१,९०० १००	२,०००
	एकूण		२,०००	२,०००

उदाहरण २: चंदांला ₹ ९८० रोख दिले व तिच्याकडून ₹ २० कसर मिळाली

किर्द नोंद

तारीख	तपशील	खा. पा.	नावे राशी (₹)	जमा राशी (₹)
वर्ष महिना/ दिनांक	चंदांचे खाते ..... नावे रोकड खात्याला कसर खात्याला (रोख दिले व कसर मिळाल्याबद्दल)		१,०००	९८० २०
	एकूण		१,०००	१,०००

२) संयुक्त किर्द नोंद (Combined Journal Entry)

अनेक व्यवहारांमध्ये दोनपेक्षा अधिक खाती प्रभावी होतात. अशावेळी रोजकिर्दीत एकच खाते नावे व एकच खाते जमा होईल असे नव्हे.

ज्या किर्दनोंदीमध्ये एकापेक्षा अधिक खाती नावे किंवा एकापेक्षा अधिक खाती 'जमा' किंवा दोन्ही असू शकतात. तेव्हा अशा किर्दनोंदींना संयुक्त किर्दनोंद असे म्हणतात.

अशा प्रकारच्या संयुक्त किर्दनोंदीत.

- अनेक खाती नावे केली जातात आणि एक खाते जमा केले जाते.
- एक खाते नावे केले जाते आणि अनेक खाती जमा केली जातात.
- एकापेक्षा अधिक खाती नावे केली जातात. व एकापेक्षा अधिक खाती जमा केली जातात.

उदाहरण १: साध्या आणि संयुक्त नोंदीचा व्यवहार :

रोख ₹ १५०,००० , माल ₹ ३०,००० लॅपटॉप ₹ ५०,००० आणून व्यवसायाला सुरुवात केली.

साधी नोंद	संयुक्त नोंद
अ) रोकड खाते .....नावे १,५०,००० भांडवल खात्याला १५०,०००	रोकड खाते .....नावे १,५०,००० मालसाठा खाते.....नावे ३०,००० लॅपटॉप खाते .....नावे ५०,००० भांडवल खात्याला २,३०,००० (रोख, मालसाठा व लॅपटॉप आणून व्यवसायाला सुरुवात केल्याबद्दल)
ब) मालसाठा खाते .....नावे ३०,००० भांडवल खात्याला ३०,०००	
क) लॅपटॉप खाते .....नावे ५०,००० भांडवल खात्याला ५०,०००	

वरील तीनही नोंदीमध्ये भांडवल खाते सामाईकपणे जमा होते. म्हणून त्यांच्या तीन नोंदी करण्याऐवजी त्यांच्याकरिता एक संयुक्त नोंद करता येते.

उदाहरण २: किशोरला ₹ ३०,००० किंमतीचा माल विकला, त्याच्याकडून ₹ १०,००० नगदी मिळाले.

साधी नोंद	संयुक्त नोंद
अ) किशोरचे खाते .....नावे ३०,००० विक्री खात्याला ३०,०००	किशोरचे खाते .....नावे २०,००० रोकड खाते .....नावे १०,००० विक्री खात्याला ३०,००० (किशोरला माल विकला त्याच्याकडून काही रक्कम मिळाली)
ब) रोकड खाते .....नावे १०,००० किशोरचे खात्याला १०,०००	

वरील दोन्ही साध्या नोंदीमध्ये किशोरचे खाते नावे ₹ ३०,००० व लगेच ₹ १०,००० जमा करण्यात आले. त्याचा परिणाम म्हणून संयुक्त नोंदीमध्ये किशोरचे खाते नावे ₹ २०,००० करण्यात आले आहे.

उदाहरण ३: मजुरी दिली ₹ ५,००० पगार दिला ₹ २,००० मजुरी खाते .....नावे ५,०००
पगार खाते .....नावे २,०००
रोकड खात्याला ७,०००

उदाहरण ४: कमिशन मिळाले ₹ ७००, लाभांश मिळाला ₹ ५०० रोकड खाते .....नावे १,२००
कमिशन खात्याला ७००
लाभांश खात्याला ५००

उदाहरण -२

श्री. संकल्प जनरल स्टोअर्स यांच्या पुस्तकात खालील व्यवहारांच्या किर्दनोदी करा.

२०१९

- जुलै १ रोख ₹ १,००,०००, मालसाठा ₹ ५०,०००, व संगणक ₹ ५०,००० व्यवसायात आणून प्रारंभ केला.
४ करिनाकडून ५% व्यापारी कसरीवर ₹ १०,००० चा माल उधारीने खरेदी केला.
१० प्रियांकाला १०% व्यापारी कसरीवर ₹ २०,००० चा माल विकला.
१३ स्टेट बँक ऑफ इंडियामध्ये ₹ ५०,००० जमा केले.
१५ ₹ २,००० च्या वस्तू चोरीला गेल्या .
१८ भाडे दिले ₹ ४,०००.
२० प्रियांकाकडून पूर्ण लेखा शोधनार्थ मिळाले ₹ १७,५००
२५ लेखनसामग्रीबद्दल दिले ₹ ८,०००.

उत्तर :

श्री संकल्प जनरल स्टोअर्स यांची रोजकिर्द

तारीख	तपशील	खा. पा.	नावे राशी (₹)	जमा राशी (₹)
२०१७ जुलै १	रोकड खाते .....नावे मालसाठा खाते .....नावे संगणक खाते.....नावे भांडवल खात्याला (वरील संपत्ती आणून व्यवसायाला प्रारंभ केला)		१,००,००० ५०,००० ५०,०००	२,००,०००

४	खरेदी खाते.....नावे करीनाच्या खात्याला (५% व्यापारी कसरीवर मालाची उधार खरेदी केल्याबद्दल)		९,५००	९,५००
१०	प्रियांका खाते .....नावे विक्री खात्याला (१०% व्यापारी कसरीवर वस्तूंची उधार विक्री केल्याबद्दल)		१८,०००	१८,०००
१३	स्टेट बँक ऑफ इंडियाचे खाते.....नावे रोकड खात्याला (स्टेट बँकेत पैसा जमा केल्याबद्दल)		५०,०००	५०,०००
१५	चोरांकडून हानी खाते.....नावे खरेदी खात्याला / माल नुकसान खात्याला (मालाची चोरी झाल्याबद्दल)		२,०००	२,०००
१८	भाडे खाते.....नावे रोकड खात्याला (भाडे दिल्याबद्दल)		४,०००	४,०००
२०	रोकड खाते .....नावे कसर खाते .....नावे प्रियांकाच्या खात्याला (रोख मिळाल्याबद्दल व कसर दिल्याबद्दल)		१७,५०० ५००	१८,०००
२५	लेखनसामग्री खाते .....नावे रोकड खात्याला (लेखनसामग्रीबद्दल दिले)		८,०००	८,०००
	एकूण		३,०९,५००	३,०९,५००

उदाहरण -३

धान्यविक्रेता श्री. राजकुमार यांच्या पुस्तकात खालील व्यवहारांच्या किर्दनोंदी करा.

२०१९

- एप्रिल १ रोख ₹ २,००,०००, इमारत ₹ २,००,००० व राकेशकडून उधार ₹ ५०,००० घेऊन व्यवसायाला सुरुवात केली.
- ४ देना बँकेत जमा केले ₹ ५०,०००.
- ७ ब्रिजेशकडून १८% GST ₹ ३०,००० चा संगणक खरेदी केला व धनादेशाने रक्कम दिली.
- १० रोख विक्री ₹ ९०,०००..
- १२ ५% व्यापारी कसरीवर गणेशला ₹ १०,००० चा माल उधार विकला.
- १५ गणेशने ₹ ९५० च्या वस्तू परत केल्या.
- १८ राजकुमारने वैयक्तिक उपयोगासाठी वस्तू उचलल्या. ₹ १,०००.
- २० टेलीफोन शुल्क ₹ ५०० व टॅक्सी भाडे ₹ २०० दिले.
- २२ वाहतूक खर्चाचे ₹ ५,००० ५% GST ने दिले.
- २४ अंकेक्षक शुल्काबद्दल ₹ ५,००० चा धनादेश दिला.

- २६ १२% GST वर ₹ ७०,०००ची फर्निचरची खरेदी.
- २८ १८% GST वर ₹ १,००,०००ची मोटार कारची विक्री केली.
- ३० कविताला ₹ १५,५०० रोख दिले, तिच्याकडून ₹ ५०० कसर मिळाली.

उत्तर :

धान्यविक्रेता श्री राजकुमार यांची रोजकिर्द

तारीख	तपशील	खा. पा.	नावे राशी (₹)	जमा राशी (₹)
२०१८ एप्रिल १	रोकड खाते इमारत खाते भांडवल खात्याला राकेशच्या कर्ज खात्याला (रोख, इमारत आणि कर्ज घेऊन व्यवसायाला प्रारंभ केल्याबद्दल)	नावे नावे	२,५०,००० २,००,०००	४,००,००० ५०,०००
४	देना बँक खाते रोकड खात्याला (देना बँकेत जमा केल्याबद्दल)	नावे	५०,०००	५०,०००
७	संगणक खाते Input CGST खाते Input SGST खाते देना बँक खात्याला (१८% GST वर संगणक खरेदी केले व धनादेश दिल्याबद्दल)	नावे नावे नावे	३०,००० २,७०० २,७००	३५,४००
१०	रोकड खाते विक्री खात्याला (मालाची रोख विक्री केल्याबद्दल)	नावे	९०,०००	९०,०००
१२	गणेशचे खाते विक्री खात्याला (गणेशला माल उधार विकल्याबद्दल)	नावे	९,५००	९,५००
१५	विक्री परत खाते गणेशच्या खात्याला (गणेशकडून वस्तू परत आल्या बद्दल)	नावे	९५०	९५०
१८	उचल खाते मालकाने उचललेल्या वस्तू खात्याला (मालकाने वैयक्तिक उपयोगासाठी वस्तू उचलल्याबद्दल)	नावे	१,०००	१,०००

२०	टेलीफोन खर्च खाते टॅक्सी भाडे खाते रोकड खात्याला (टेलीफोन खर्च व टॅक्सी भाडे दिल्याबद्दल)	नावे नावे		५०० २००	७००
२२	वाहतूक खर्च खाते Input CGST खाते Input SGST खाते रोकड खात्याला (५% GST सह वाहतूक खर्च दिल्याबद्दल)	नावे नावे नावे		५,००० १२५ १२५	५,२५०
२४	अंकेक्षण शुल्क खाते देना बँक खात्याला (अंकेक्षण शुल्काबद्दल धनादेश दिला.)	नावे		५,०००	५,०००
२६	फर्निचर खाते Input CGST खाते Input SGST खाते रोकड खात्याला (१२% GST वर फर्निचर खरेदी केल्याबद्दल)	नावे नावे नावे		७०,००० ४,२०० ४,२००	७८,४००
२८	रोकडखाते मोटरकार खात्याला Output CGST खात्याला Output SGST खात्याला (१८ % GST वर मोटरकारची विक्री केल्याबद्दल)	नावे		१,१८,०००	१,००,००० ९,००० ९,०००
३०	कविताचे खाते रोकड खात्याला कसर खात्याला (कविताला रोख दिले व तिच्याकडून कसर मिळाल्याबद्दल)	नावे		१६,०००	१५,५०० ५००
	एकूण			८,६०,२००	८,६०,२००

कार्य टीपा

१)	७ एप्रिल २०१९ चा व्यवहार		
	संगणकाची मूळ किंमत	=	₹ ३०,०००
	+ ९% CGST	=	₹ २,७००
	९% SGST	=	₹ २,७००
	एकूण मूल्य	=	₹ ३५,४००
२)	२२ एप्रिल २०१९ चा व्यवहार		
	वाहतूक खर्च	=	₹ ५,०००
	+ २.५% CGST	=	₹ १२५
	२.५% SGST	=	₹ १२५
	एकूण राशीचे शोधन	=	₹ ५,२५०
३)	२६ एप्रिल २०१९ चा व्यवहार		
	फर्निचरची किंमत	=	₹ ७०,०००
	+ ६% CGST	=	₹ ४,२००
	६% CGST	=	₹ ४,२००
	एकूण मूल्य	=	₹ ७८,४००

उदाहरण - ४

श्रीदेवी मेडीकल स्टोअर्स यांच्या पुस्तकात खालील व्यवहारांच्या किर्दनोंदी करा.

२०१९

- ऑगस्ट १ श्रीदेवी यांनी स्वतःचे रोख ₹ ९०,००० , माल साठा ₹ ४०,०००, यंत्र ₹ ७०,००० किमतीचे आणि कोनिकाकडून ₹ ५०,००० उसने वार्षिक १२% दराचे घेऊन व्यवसायास सुरुवात केली.
- ४ १०% व्यापारी कसरीवर माधुरी कडून ₹ ५०,००० च्या वस्तू / माल खरेदी केला.
- ६ नमुन्याप्रमाणे माल नसल्यामुळे ₹ ४५० चा माधुरीला परत केला.
- ८ १०% व्यापारी कसरीवर किरणला ₹ ८०,००० किमतीच्या वस्तू विकल्या आणि तिच्याकडून ५% रोख कसर वजा करून रोख मिळाले
- १३ भाडे दिले ₹ ४,०००.
- १७ बजाज लि. कडून २८% GST ने ₹ १,००,००० ची यंत्रसामग्री खरेदी करून डेबिट कार्डने रक्कम दिली.
- २० पगारा बदल दिले ₹ २७,०००.
- २७ १८% GST ने ₹ १,२०,०००चे संगणक खरेदी केले व रक्कम डेबिटकार्डने दिली.
- ३१ खाजगी उपयोगाकरिता बँकेतून ₹ १०,००० काढले.

उत्तर :

श्रीदेवी मेडीकल स्टोअर्स ची रोजकिर्द

तारीख	तपशील	खा. पा.	नावे राशी (₹)	जमा राशी (₹)
२०१८ ऑगस्ट १	<div>रोकड खाते नावे</div> <div>मालसाठा खाते नावे</div> <div>यंत्र खाते नावे</div> <div>भांडवल खात्याला</div> <div>कोनिकाचे कर्ज खात्याला</div> <div>(रोख, माल, यंत्रसामग्री व कर्ज घेऊन व्यवसायाला प्रारंभ केल्याबद्दल)</div>		<div>१,४०,०००</div> <div>४०,०००</div> <div>७०,०००</div>	<div>२,००,०००</div> <div>५०,०००</div>
४	<div>खरेदी खाते नावे</div> <div>माधुरीच्या खात्याला</div> <div>(१०% व्यापारी कसरीवर माधुरीकडून वस्तूंची उधार खरेदी केल्याबद्दल)</div>		४५,०००	४५,०००
६	<div>माधुरीचे खाते नावे</div> <div>खरेदीपरत खात्याला</div> <div>(माधुरीला वस्तू परत केल्याबद्दल)</div>		४५०	४५०
८	<div>रोकड खाते नावे</div> <div>कसर खाते नावे</div> <div>विक्री खात्याला</div> <div>(१०% कसरीवर वस्तूंची रोख विक्री व ५% रोख कसर व रक्कम दिल्याबद्दल)</div>		<div>६८,४००</div> <div>३,६००</div>	७२,०००
१३	<div>भाडे खाते नावे</div> <div>रोकड खात्याला</div> <div>(भाडे दिल्याबद्दल)</div>		४,०००	४,०००
१७	<div>यंत्र खाते नावे</div> <div>Input CGST खाते नावे</div> <div>Input SGST खाते नावे</div> <div>बँक खात्याला</div> <div>(२८% GST सह यंत्र खरेदी करून Debit cardद्वारे शोधन केल्याबद्दल)</div>		<div>१,००,०००</div> <div>१४,०००</div> <div>१४,०००</div>	१,२८,०००
२०	<div>पगार खाते नावे</div> <div>रोकड खात्याला</div> <div>(पगार रोख दिल्याबद्दल)</div>		२७,०००	२७,०००

२७	संगणक खाते Input CGST खाते Input SGST खाते बँक खात्याला (१८% GST सह संगणक खरेदी केले व धनादेश दिल्याबद्दल)	नावे नावे नावे		१,२०,००० १०,८०० १०,८००	१,४१,६००
३१	उचल खाते बँक खात्याला (खाजगी उपयोगाकरिता बँकेतून काढल्याबद्दल)	नावे		१०,०००	१०,०००
	एकूण			६,७८,०५०	६,७८,०५०

उदाहरण - ५

विशाल इलेक्ट्रॉनिक्स च्या पुस्तकात खालील व्यवहारांच्या किर्द नोंदी करा.

२०१८

- एप्रिल १ रोख ₹ ९०,०००, उपस्कर ₹ ६०,००० इमारत ₹ १,००,००० ची आणून विशालने व्यवसायाला सुरूवात केली.
- ४ १८ % GST सह होंडा कंपनीकडून मोटारकार खरेदी केली व चेक ₹ ५५,००० चा दिला.
- ५ युनायटेड इंडिया इंशुरन्स कंपनीला वरील मोटारकारची विमा प्रव्याजी दिली ₹ ३,०००
- १० स्टेट बँक ऑफ इंडियात जमा केले ₹ ४०,०००.
- १२ पगाराबद्दल दिले ₹ १०,००० भाड्याबद्दल दिले ₹ ३,०००
- १५ राजेशकडून ₹ ८०,००० चा माल आणला आणि लगेच १/४ रक्कम रोख दिली.
- १८ ५% GST सह रोख विक्री ₹ ६०,०००
- २० ₹ १,००० भाडे मिळाले व ₹ ४,००० कमिशन मिळाले.
- २५ दूरध्वनी शुल्क दिले ₹ १,५००.
- २७ कॅटरिनाला ५% GST सह ₹ ७५,००० चा माल पाठविला.
- २९ सुनीताने ५% GST सह ₹ ४५,००० माल घेतला.
- ३० SBI च्या डेबीटकार्ड द्वारे लेखन सामग्रीचे ₹ १७,००० शोधन केले.

उत्तर :

विशाल इलेक्ट्रॉनिक्सची रोजकिर्द

तारीख	तपशील	खा. पा.	नावे राशी (₹)	जमा राशी (₹)
२०१८ एप्रिल १	रोकड खाते नावे उपस्कर खाते नावे इमारत खाते नावे भांडवल खात्याला (रोख, फर्निचर आणि इमारत आणून व्यवसायाला प्रारंभ केल्याबद्दल)		९०,००० ६०,००० १,००,०००	२,५०,०००
४	मोटरकार खाते नावे Input CGST खाते नावे Input SGST खाते नावे रोकड खात्याला (१८% GST सह मोटरकार खरेदी केल्याबद्दल)		५५,००० ४,९५० ४,९५०	६४,९००
५	विमाप्रव्याजी खाते नावे रोकड खात्याला (मोटाकारवरील विमा प्रव्याजी दिल्याबद्दल)		३,०००	३,०००
१०	स्टेट बँक ऑफ इंडिया खाते नावे रोकड खात्याला (स्टेट बँकेत जमा केल्याबद्दल)		४०,०००	४०,०००
१२	पगार खाते नावे भाडे खाते नावे रोकड खात्याला (पगार व भाडे रोख दिल्याबद्दल)		१०,००० ३,०००	१३,०००
१५	खरेदी खाते नावे राजेशच्या खात्याला रोकड खात्याला (माल खरेदी केला व १/४ रक्कम रोख दिल्याबद्दल)		८०,०००	६०,००० २०,०००
१८	रोकड खाते नावे विक्रीखात्याला Output CGST खात्याला Output SGST खात्याला (५% GST सह मालाची विक्री केल्याबद्दल)		६३,०००	६०,००० १,५०० १,५००

२०	रोकड खाते भाडे खात्याला कमिशन खात्याला (भाडे व कमिशन मिळाल्याबद्दल)	नावे	५,०००	१,००० ४,०००
२५	दूरध्वनी शुल्क खाते रोकड खात्याला (दूरध्वनी शुल्क दिल्याबद्दल)	नावे	१,५००	१,५००
२७	रोकड खाते विक्रीखात्याला Output CGST खात्याला Output SGST खात्याला (५% GST सह मालाची विक्री केल्याबद्दल)	नावे	७८,७५०	७५,००० १,८७५ १,८७५
२९	सुनीताचे खाते विक्री खात्याला Output CGST खात्याला Output SGST खात्याला (५% GST सह सुनीताला माल उधार विकल्याबद्दल)	नावे	४७,२५०	४५,००० १,१२५ १,१२५
३०	लेखनसामग्री खाते स्टेट बँक ऑफ इंडिया खात्याला (डेबीट कार्ड ने लेखनसामग्री खरेदी केल्याबद्दल)	नावे	१७,०००	१७,०००
	एकूण		६,६३,४००	६,६३,४००

उदाहरण - ६

श्री राजवाडे ट्रेनिंग कंपनीच्या पुस्तकात खालील व्यवहारांच्या किर्द नोंदी करा.

२०१९

- मे १ रोख ₹ १,००,०००, बँक शिल्लक ₹ २,००,००० व इमारत ₹ २,००,००० आणून व्यवसायाला सुरुवात केली.
- ३ १८% GST वर रामकडून ₹ ५०,००० चा मालखरेदी केला.
- ५ १८% GST राकेशला वस्तूंची / मालाची ₹ ७०,००० ची रोख विक्री केली.
- ७ दुरुस्तीबद्दल ₹ ५,००० दिले.
- १० १२% GST वर रणवीर अँड सन्सला माल पुरवठासंबंधीचा ₹ ६०,००० चा आदेश पाठविला.
- १५ ₹ १५,००० मजुरी दिली.
- १८ १२% GST वर मोहनकडून ₹ १,००,००० चा माल खरेदी केला.
- २० वाहतूक खर्चाबद्दल ₹ ७,००० दिले.
- २५ २८% GST सह किशोरकडून ₹ ५०,००० चा माल खरेदी केला व रक्कम धनादेशाद्वारे दिली.
- ३० १८% GST सह ₹ ५०,००० चे यंत्र खरेदी करण्यात आले, अर्धी रक्कम लगेचच धनादेशाद्वारे दिली.
- ३१ वैयक्तिक उपयोगासाठी बँकेतून ₹ १०,००० काढले.

उत्तर :

राजवाडे ट्रेडिंग कंपनी यांची रोजकिर्द

तारीख	तपशील	खा. पा.	नावे राशी (₹)	जमा राशी (₹)
२०१९ मे १	रोकड खाते नावे बँक खाते नावे इमारत खाते नावे भांडवल खात्याला (वरील संपत्ती आणून व्यवसायाला प्रारंभ केल्याबद्दल)		१,००,००० २,००,००० २,००,०००	५,००,०००
३	खरेदी खाते नावे Input CGST खाते नावे Input SGST खाते नावे रामच्या खात्याला (१८% GST सह वस्तूंची खरेदी केल्याबद्दल)		५०,००० ४,५०० ४,५००	५९,०००
५	रोकड खाते नावे विक्री खात्याला Output CGST खात्याला Output SGST खात्याला (१८% GST वर राकेशला मालाची रोख विक्री केल्याबद्दल)		८२,६००	७०,००० ६,३०० ६,३००
७	दुरुस्ती खाते नावे रोकड खात्याला (दुरुस्ती केल्याबद्दल)		५,०००	५,०००
१५	मजुरी खाते नावे रोकड खात्याला (मजुरी दिल्याबद्दल)		१५,०००	१५,०००
१८	खरेदी खाते नावे Input CGST खाते नावे Input SGST खाते नावे मोहनच्या खात्याला (मोहनकडून १२% GST सह माल उधार खरेदी केला)		१,००,००० ६,००० ६,०००	१,१२,०००
२०	वाहतूक खर्च खाते नावे रोकड खात्याला (वाहतूक खर्च केल्याबद्दल)		७,०००	७,०००

२५	खरेदी खाते Input CGST खाते Input SGST खाते किशोरचे खात्याला बँक खात्याला (किशोरकडून माल खरेदी केला व अर्धी रक्कम धनादेशाद्वारे दिल्याबद्दल)	नावे नावे नावे		५०,००० ७,००० ७,०००	३२,००० ३२,०००
३०	यंत्र खाते Input CGST खाते Input SGST खाते रोकड खात्याला (१८% GST सह यंत्र खरेदी केल्याबद्दल)	नावे नावे नावे		५०,००० ४,५०० ४,५००	५९,०००
३१	उचल खाते बँक खात्याला (वैयक्तिक उपयोगासाठी बँकेतून काढल्याबद्दल)	नावे		१०,०००	१०,०००
	एकूण			९,१३,६००	९,१३,६००

सूचना : दिनांक १० मे २०१९ च्या व्यवहाराचा कोणताही आर्थिक परिणाम होत नाही म्हणून रोजकिर्दीत त्याची नोंद होणार नाही.

उदाहरण -७

खालील व्यवहारांच्या किर्दनोंदी सानिया इलेक्ट्रॉनिक्स पुणे, यांच्या पुस्तकात करा.

१ एप्रिल २०१९ रोजी खालील खात्यावर नावे शिलका होत्या.

बँकेतील रोख शिल्लक	₹ ५०,०००,
विविध ऋणको	₹ १५,०००,
मालसाठा	₹ ३५,०००,
संयंत्र व यंत्र	₹ १,००,०००,
जमा शिलका	
धनको (वर्षा)	₹ १०,०००
बँक कर्ज	₹ ४०,०००

२०१९

- एप्रिल १ कंगना कडून ₹ ९०,००० चा १२% GST ची आकारणी करून माल खरेदी केला व रक्कम धनादेशाने दिली.
- ५ नेहाला १८% GST सह माल विकण्यात आला ₹३०,०००
- १० संजयला २८% GST सह मालाची विक्री करण्यात आली. त्याबद्दल चेक मिळाला ₹ ५०,०००
- १४ १८% GST सह ₹ ५०,००० माल रोख खरेदी केला त्यावर १० % रोख कसर मिळाली.
- १८ ₹ ८,००० जाहिरातीचे दिले.
- २० ₹ ४०,००० ला घोडा खरेदी केला ₹ २,००० वाहन खर्च दिला.
- २२ ₹ ११,००० छपाई व लेखनसामग्रीबद्दल दिले.

- २६ १२% GST सह ₹ ३,००० ची अलोकला वस्तूंची रोखविक्री केली, त्याला १०% रोख कसर दिली.
- २८ बुडीत कर्ज म्हणून अपलेखित केलेले ₹ १,००० वर्षाकडून प्राप्त झाले.
- ३० ₹ ५,००० चा नमुना म्हणून मोफत माल वाटला.

उत्तर :

सानिया इलेक्ट्रॉनिक्स यांची रोजकिर्द

तारीख	तपशील	खा. पा.	नावे राशी (₹)	जमा राशी (₹)
२०१९ एप्रिल १	बँक खाते नावे. विविध ऋणकोचे खाते नावे. मालसाठा खाते नावे. संयंत्र व यंत्र खाते नावे. वर्षाच्या खात्याला बँक कर्ज खात्याला भांडवल खात्याला (मागील वर्षाच्या शिलका पुढे आणल्याबद्दल)		५०,००० १५,००० ३५,००० १,००,०००	१०,००० ४०,००० १,५०,०००
१	खरेदी खाते नावे. Input CGST खाते नावे. Input SGST खाते नावे. बँक खात्याला (१०% व्यापारी कसरीवर १२% GST सह माल खरेदी करून धनादेश दिल्याबद्दल)		९०,००० ५,४०० ५,४००	१,००,८००
५	नेहाचे खाते नावे. विक्री खात्याला Output CGST खात्याला Output SGST खात्याला (नेहाला १८% GST सह माल विकल्याबद्दल)		३५,४००	३०,००० २,७०० २,७००
१०	बँक खाते नावे. विक्री खात्याला Output CGST खाते Output SGST खाते (२८% GST सह मालाची विक्री करून धनादेश मिळाल्याबद्दल)		६४,०००	५०,००० ७,००० ७,०००
१४	खरेदी खाते नावे. Input CGST खाते नावे. Input SGST खाते नावे. रोकड खात्याला कसर खात्याला (१८% GST सह वस्तू रोख खरेदी केल्या व १०% रोख कसर मिळाल्याबद्दल)		५०,००० ४,५०० ४,५००	५४,००० ५,०००

१८	जाहिरात खाते रोकड खात्याला (जाहिरात खर्च केल्याबद्दल)	नावे		८,०००	८,०००
२०	पशुधनखाते रोकड खात्याला (पशुधन खरेदी केले व त्यावर वाहतूक खर्च केल्याबद्दल)	नावे		४२,०००	४२,०००
२२	छपाई व लेखनसामग्री खर्च खाते रोकड खात्याला (छपाई व लेखनसामग्री दिली)	नावे		११,०००	११,०००
२६	रोकड खाते कसर खाते विक्री खात्याला Output CGST खात्याला Output SGST खात्याला (अलोकला १२ % GST सह माल विकला व त्याला १०% कसर दिल्याबद्दल)	नावे नावे		१३,२६० १,३००	१३,००० ७८० ७८०
२८	रोकड खाते बुडीत कर्ज अपलेखित खात्याला (अपलेखित झालेले बुडीत कर्ज मिळाल्याबद्दल)	नावे		१,०००	१,०००
३०	जाहिरात खाते मोफत नमुना वस्तू खात्याला (मोफत नमुना वस्तू वाटल्याबद्दल)	नावे		५,०००	५,०००
	एकूण			५,४०,७६०	५,४०,७६०

दि. २६ एप्रिल च्या नोंदीचे स्पष्टीकरण

₹

१) मालाची किंमत	१३,०००
+ ६% CGST	७८०
+ ६% SGST	७८०
एकूण मूल्य	१४,५६०
- १३,००० वर १०% कसर	- १,३००
रोख प्राप्त	१३,२६०

उदाहरण -८

रेमंड यांच्या खालील व्यवहारांची किर्दनोंदी करा.

२०१९

- एप्रिल १ ५% व्यापारी कसर व १८% GST ने ₹ २,००,००० चा काजलकडून माल खरेदी केला. त्यातील १/२ रक्कम धनादेशाद्वारे दिली.
- ४ महिन्द्रा कंपनीचे ₹ ६०,००० चे भाग खरेदी केले व दलाली ₹ १,००० दिली.
- ९ १०% व्यापारी कसर व १८% GST ने ₹ ६०,००० चा रविकांतला माल विकला.त्यातील १/३ रक्कम रोख मिळाली व त्याला ५% रोख कसर दिली.
- १० मालकाच्या मुलाची कॉलेजची फी दिली ₹ १,०००.
- १२ १८% GST ने ₹ ५०,००० चा संगणक खरेदी केला.
- १५ वरील संगणकासाठी वाहतूक खर्च केला ₹ २,०००.
- २० ₹ १५,००० पगार दिला.
- २६ ₹ ५,००० भाडे दिले व ₹ १५,००० ची जाहिरात दिली.
- २७ १८% GST सह सलमानला ₹ २०,००० चा माल विकला.
- ३० १२% GST सह माल खरेदी केला व त्याबद्दलचा धनादेश दिला. ₹ १,००,०००
- ३० ₹ २०,००० मजुरीचे देय आहे.

उत्तर :

श्री रेमंडच्या पुस्तकात रोजकिर्द नोंदी

तारीख	तपशील	खा. पा.	नावे राशी (₹)	जमा राशी (₹)
२०१९ एप्रिल १	<div>खरेदी खाते</div> <div>Input CGST खाते</div> <div>Input SGST खाते</div> <div>बँक खाते</div> <div>काजलच्या खात्यात</div> <div>(५% व्यापारी कसरीवर व ८% GST वर माल खरेदी करून अर्धी राशी धनादेशाद्वारे दिली)</div>	<div>नावे</div> <div>नावे</div> <div>नावे</div>	<div>१,९०,०००</div> <div>१७,१००</div> <div>१७,१००</div>	<div>१,१२,१००</div> <div>१,१२,१००</div>
४	<div>महिंद्र कंपनीतील भाग गुंतवणूक खाते</div> <div>बँक खात्याला</div> <div>(दलालीसह महिन्द्रा कंपनीच्या भागात गुंतवणूक केल्याबद्दल)</div>	<div>नावे</div>	<div>६१,०००</div>	<div>६१,०००</div>

९	रोकड खाते कसर खाते रविकांत चे खाते विक्री खात्याला Output CGST खात्याला Output SGST खात्याला (रविकांत १०% कसरीवर मालाची विक्री करून १८% GST आकारला व १/३ रक्कम मिळाली त्याला ५% रोख कसर दिल्याबद्दल)	नावे नावे नावे		२०,३४० ९०० ४२,४८०	५४,००० ४,८६० ४,८६०
१०	उचल खाते रोकड खाते (मालकाच्या मुलाच्या कॉलेजची फी भरण्याबद्दल)	नावे		१,०००	१,०००
१२	संगणक खाते Input CGST खाते Input SGST खाते रोकड खात्याला (१८% GST सह संगणक खरेदी केल्याबद्दल)	नावे नावे नावे		५०,००० ४,५०० ४,५००	५९,०००
१५	संगणक खाते रोकड खात्याला (संगणकावर वाहतुक खर्च)	नावे		२,०००	२,०००
२०	पगार खाते रोकड खात्याला (पगाराचे दिल्याबद्दल)	नावे		१५,०००	१५,०००
२६	भाडे खाते जाहिरात खाते रोकड खात्याला (भाडे व जाहिरातीवर खर्च केल्याबद्दल)	नावे नावे		५,००० १५,०००	२०,०००
२७	सलमानाचे खाते विक्री खात्याला Output CGST खात्याला Output SGST खात्याला (सलमानला १८% GST सह मालाची विक्री केल्याबद्दल)	नावे		२३,६००	२०,००० १,८०० १,८००
३०	खरेदी खाते Input CGST खाते Input SGST खाते बँक खात्याला (१२% GST सह माल खरेदी केला व धनादेशाने शोधन केल्याबद्दल)	नावे नावे नावे		१,००,००० ६,००० ६,०००	१,१२,०००

३०	मजुरी खाते देय मजुरी खात्याला (मजुरी देय झाल्याबद्दल)	नावे.	२०,०००	२०,०००
	एकूण		६,०१,५२०	६,०१,५२०

विश्लेषणात्मक कार्य टिप

१) एप्रिल ९ ची किर्द नोंद

अ) बीजकातील किंमत	=	₹	६०,०००
वजा १०% व्यापारी कसर	= -	₹	६,०००
वस्तुंची किंमत		₹	५४,०००
+ ९% CGST	+	₹	४,८६०
+ ९% SGST	+	₹	४,८६०
एकूण किंमत		₹	६३,७२०
		(१/३)	₹ २१,२४०
		(२/३)	₹ ४२,४८०
- ५% कसर ₹ १८,००० वर	= -	₹	९००
रोख मिळाले	=	₹	२०,३४०

कृती करा - Activity :

- तुमच्या पॉकेटमधून खर्च होणाऱ्या पैशाच्या व्यवहारांच्या आधारे दहा व्यवहारांची GST सह बीजके मिळवा व रोजकीर्द तयार करा.
- एका महिन्यातील तुमचे घर अथवा कुटुंबाची रोजकीर्द तयार करा.
- घरगुती वापराच्या वस्तूंचे १० संगणकीय बिले गोळा करून त्या आधारे रोजकीर्द तयार करा.
- सी. ए. कार्यालयाला भेट देऊन लेखांकनांच्या विविध पद्धतीची माहिती मिळवा.

प्र. १ वस्तुनिष्ठ प्रश्न :

- अ) एका वाक्यात उत्तरे लिहा.
- १) रोजकीर्द म्हणजे काय ?
- २) स्पष्टीकरण म्हणजे काय ?
- ३) GST (जी. एस.टी.) म्हणजे काय ?
- ४) केंद्र सरकारने भारतात जी. एस. टी. कोणत्या वर्षी लागू केला ?
- ५) साधी नोंद (साधारण नोंद) चा अर्थ स्पष्ट करा ?
- ६) मिश्र नोंद चा अर्थ स्पष्ट करा ?
- ७) जर डेबीट कार्ड द्वारे भाडे दिले तर कोणते खाते नावे होईल ?
- ८) कोणती कसर खाते पुस्तकात नोंदवीली जात नाही ?
- ९) कोणत्या क्रमाने मासिक व्यवहारा हे रोजकिर्दीमध्ये नोंदविले जातात ?
- १०) कोणते खाते जमा करण्यात येईल जेव्हा माल हा उधारीवर विकण्यात आला असेल ?

प्र.२ खालील विधानासाठी एक शब्द / शब्द समूह सूचवा.:

- १) मूळ नोंदीचे पुस्तक.
- २) एक कर जो “वस्तू व सेवा” यावर केंद्र सरकारकडून लावण्यात येतो.
- ३) नोंदीचे संक्षिप्त स्पष्टीकरण.
- ४) रोजकिर्दीत व्यवहार नोंदविण्याची क्रिया.
- ५) कोणत्या फ्रेंच शब्दापासून Journal हा शब्द बनला आहे.
- ६) अशी कसर ज्याने त्वरित येणे (उधारी) मिळते.
- ७) एका पेक्षा जास्त खाते नावे किंवा जमा होणारी नोंद.
- ८) व्यवसायातून व्यवसाय मालकाने स्वतःच्या उपयोगासाठी घेतलेली कोणतीही रक्कम / माल.
- ९) मालाच्या खरेदीवर सरकारला देण्यात येणारा कर.
- १०) खाते वहीतील पानावरील क्रमांक

प्र.३ योग्य पर्याय निवडून विधाने पूर्ण करा.

- १) ..... म्हणजे रोजकिर्दीत नोंदविण्यात आलेल्या व्यवहाराचे संक्षिप्त विवेचन होय.
अ) स्पष्टीकरण   ब) रोजकिर्दयन   क) खतावणी   ड) बेरीज
- २) ..... कसर ही खातेवहीत नोंदविण्यात येत नाही.
अ) व्यापारी   ब) रोख   क) GST   ड) VAT
- ३) रोजकिर्दीत व्यवहार नोंदविण्याला म्हणतात. ....
अ) खतावणी   ब) रोजकिर्दयन   क) स्पष्टीकरण   ड) मूळ नोंद
- ४) प्रत्येक रोजकीर्द नोंदीला आवश्यक असते. ....
अ) बेरीज   ब) खतावणी   क) स्पष्टीकरण   ड) रोजकिर्दयन
- ५) रोजकीर्द मधील ..... हा रकाना रोजकिर्दयन करतावेळी कोरा सोडण्यात येतो.
अ) दिनांक   ब) विवरण   क) खाते पान क्रमांक   ड) रक्कम

- ६) उधारीवर मालाची विक्री केल्यास ..... नावे होते.
 अ) खरेदी खाते   ब) लाभ घेणाऱ्याचे खाते   क) विक्री खाते   ड) रोख खाते
- ७) यंत्रसामग्री बसविण्यासाठी देण्यात येणारी मजुरी ही ..... नावे करण्यात येते.
 अ) मजुरी खाते   ब) यंत्रसामग्री   क) रोख खाते   ड) स्थापना खाते
- ८) दलालाला दिलेली दलाली ही ..... या खात्यात नावे केली जाते.
 अ) उचल खाते   ब) रोख जाते   क) दलाली खाते   ड) दलालाचे खाते.
- ९) देना बँकेतून घेतलेले कर्ज ..... खात्यात जमा करण्यात येते.
 अ) भांडवल खाते   ब) देना बँक खाते   क) रोख खाते   ड) देना बँक कर्ज खाते.
- १०) प्राण्यांची रोखीने खरेदी केली तर ..... हे खाते नावे होईल.
 अ) पशुधन खाते   ब) माल खाते   क) रोख खाते   ड) बँक खाते.

प्र.४ खालील विधाने चूक की बरोबर ते सकारण सांगा.

- १) प्रत्येक नोंदीसाठी स्पष्टीकरणाची आवश्यकता नसते.
- २) रोजकिर्दीत सर्व व्यवहारांच्या नोंदी करण्याकरिता बीजकाची गरज असते.
- ३) रोख कसर दिली असता कसर खात्यात नावे करण्यात येते.
- ४) रोजकीर्द हे मूळ नोंदीचे पुस्तक आहे.
- ५) व्यापारी कसर खातेवहीत नोंदविण्यात येते.
- ६) चोरीने मालाचे नुकसान ही माल खात्यात नावे करण्यात येते.
- ७) जर घरमालकाला भाडे दिले तर घरमालकाचे खाते नावे होईल.
- ८) पुस्तपालनामध्ये रोखीकृत (Monetry) व अरोखीकृत (Non-monetry) अशा सर्व व्यवहारांच्या नोंदी केल्या जातात.
- ९) मालकाद्वारे उचलमुळे त्याच्या भांडवलात वाढ होते.
- १०) मालाच्या खरेदीवर GST दिला तर आगम कर खाते नावे होईल.

प्र.५ रिकाम्या जागा भरा.

- १) प्रथम नोंदीचे पुस्तकाला ..... म्हणतात.
- २) रोजकिर्दमध्ये व्यवहार नोंदविण्याच्या क्रियेला .....
- ३) रोजकिर्दीत नोंदीचे संक्षिप्त विवेचनाला ..... म्हणतात.
- ४) ..... कसर खातेवहीत नोंदवित नाहीत.
- ५) ..... ही सूट ठोक मालाच्या खरेदी किंवा त्वरित येणे (उधारी) वसुलीसाठी देण्यात येते.
- ६) प्रत्येक रोजकीर्द नोंदीसाठी ..... देण्यात येते.
- ७) ..... कसर नेहमी लेखा पुस्तकामध्ये नोंदविण्यात येते.
- ८) ..... दस्तऐवज हे प्रत्येक रोजकीर्द नोंदीचे स्रोत दस्तऐवज असते ज्याद्वारे रोजकिर्दीत नोंदी नोंदविण्यात येते.
- ९) धनादेशात ..... पक्षकार असतात.
- १०) ..... हे (चेक) धनादेश इतर धनादेशापेक्षा जास्त सुरक्षित असतात. कारण याचे पैसे बँकेच्या काउंटरवर मिळत नाहीत.

- प्र.६ १) 'कर बीजक' चा नमुना तयार करा.
- २) 'पावती' चा नमुना तयार करा.
- ३) 'रेखांकित धनादेश' चा नमुना तयार करा.
- ४) 'रोख पावती' चा नमुना तयार करा.

प्र.७ खालील विधाने दुरुस्त करून पुन्हा लिहा.

- १) सर्व व्यावसायिक व्यवहारांच्या नोंदी रोजकिर्दीत होतात.
- २) रोख कसर जमाखर्चाच्या पुस्तकात नोंदवत नाही.
- ३) रोजकीर्द हे दुय्यम नोंदीचे पुस्तक आहे.
- ४) भारत सरकारकडून GST ची अंमलबजावणी १ जुलै २०१८ पासून झाली.
- ५) यंत्रसामग्री खरेदी केल्यास मालकाचे भांडवल कमी होते.

प्र.८ खालील विधानाशी तुम्ही सहमत आहात की असहमत ते सांगा.

- १) प्रत्येक नोंदीसाठी स्पष्टीकरण गरजेचे आहे.
- २) GST हा वस्तू आणि विक्री करासाठी आहे.
- ३) जमाखर्चाच्या पुस्तकात व्यापारी कसर लिहिली जात नाही.
- ४) यंत्र स्थापनेवरील मजुरी ही मजुरी खात्याच्या नावे बाजूला लिहिली जाते.
- ५) रोजकिर्दीमध्ये व्यवहार नोंदविण्याच्या प्रक्रियेला रोजकिर्दीयन असे म्हणतात.

प्र.९ खालील विधाने सोडवा.

- १) टाटा आणि कंपनीकडून ₹ २,००,००० मोटारकार खरेदी केली त्यावर १८% GST आकारला. GST ची रक्कम शोधून काढा.
- २) ५% GST सह वाहतूक खर्च दिले. CGST & SGST काढा.
- ३) रंजनकडून ५% GST आणि १०% रोख कसरीवर वस्तू आणल्या ₹ १०,००० रोख कसर काढा.
- ४) ₹ १,००,००० च्या पूर्ण लेखाशोधनार्थ किरणकडून ₹ ९०,००० चा चेक मिळाला. कसरीचा दर काढा.
- ५) रामला १०% व्यापारी कसर आणि १०% रोख कसरीवर ₹ १,००,००० चा माल विकला आणि त्याच्याकडून ५०% राशीचा धनादेश मिळाला. मिळालेल्या धनादेशाची रक्कम काढून दाखवा.

प्र.१० खालील कोष्टक पूर्ण करा.

अ.क्र.	व्यवहार	नावे राशी	जमा राशी
१)	धनादेशद्वारे आयकर भरला ₹ ५०,०००	?	-
		-	बँक खाते
२)	RTGS च्या माध्यमातून सुनीलकडून ₹ २०,००० मिळाले.	बँक खाते	-
		-	?
३)	संजय नादार झाला त्याच्याकडून ₹ ५०० मिळाले नाहीत.	?	-
		-	संजय खाते
४)	₹ १०,००० चा घोडा खरेदी केला.	?	-
		-	रोकड खाते
५)	मालकाच्या मुदती ठेव खात्यातून वैयक्तिक बँक खात्यात ₹ ५०,००० हस्तांतरीत करण्यात आले.	बँक खाते	-
		-	?

१. आनंद मर्चंट यांच्या पुस्तकात खालील व्यवहार नोंदवा.

२०१९

- एप्रिल १ आनंद यांनी ₹ ६०,००० भांडवल आणून व्यवसाय सुरू केला.
- ५ रोखीने ₹ ३०,०००.चा माल खरेदी केला.
- ७ सुरेशला ₹ १०,००० ची मालाची विक्री केली.
- १० गोंविदकडून ₹ ३०,००० किंमतीचे उधारीवर फर्निचर घेतले.
- १५ डेबिटकार्ड द्वारे ₹ ३,००० चे भाडे दिले.
- २१ उर्मिलाकडून उधारीवर ₹ ७०,००० ची मालाची खरेदी केली.
- २७ युनाईटेड ट्रान्सपोर्टला वाहतूक खर्च ₹ १,००० दिला.
- ३० शर्मिलाच्या वतीने उर्मिलाला दिले ₹ २०,०००

२. खालील व्यवहार गजानन यांच्या पुस्तकात लिहा.

२०१९

- मे ३ ₹ ९०,००० च्या मालाची खरेदी केली आणि बँकेने त्याचे शोधन केले.
- ७ सतीशला मालाची उधार विक्री केली ₹ ३०,०००.
- ९ टपालखर्चाचे दिले ₹ १०,०००
- १२ मजुरी दिली ₹ १५,०००.
- १५ ₹ ३०,००० चा सतीशकडून धनादेश मिळाला.
- २१ ₹ ५००० लाभांश मिळाला.
- २५ संगणक खरेदी ₹ ४०,००० व त्याचे शोधन धनादेशाद्वारे केले.
- २८ ₹ १०,००० स्टेट बँक ऑफ इंडियामध्ये जमा केले.
- ३१ मालाची खरेदी ₹ ४०,००० व शोधन RTGS ने केले.

३. 'अशोक जनरल स्टोअर्स' यांच्या पुस्तकात व्यवहार नोंदवा.

2022

- मे
- १ भरतच्या वतीने रामकडून ₹ ५,००० मिळाले.
  - ४ रोखीने मालाची खरेदी ₹ ५५,०००.
  - ८ वेतन दिले ₹ ८,०००.
  - १२ गणेशकडून मालाची उधार खरेदी ₹ ३०,०००
  - १७ श्रीमती नेहाला मालाची उधार विक्री ₹ ६०,०००
  - २० यंत्राची खरेदी ₹ ८०,०००, १२% GST ने केली व रक्कम धनादेशाद्वारे दिली.
  - २५ एस.जी. अँड सन्सला धनादेश दिला ₹ ३०,०००.
  - २८ गणेशकडून कमिशन मिळाले. ₹ १०,०००
  - ३० भाडे दिले ₹ ५०००.
  - ३१ डिमॅट च्या माध्यमातून अतुल अँड कंपनीचे शेअर खरेदी केले ₹ १०,००० .

४. खालील व्यवहार 'संजय जनरल स्टोअर्स' यांच्या पुस्तकात लिहा.

२०१९

- जून १ व्यवसाय सुरू केला रोख ₹ ५०,०००, बँक ₹ १,००,०००, माल ₹ ५०,०००.
५ मोहन कडून १०% व्यापारी कसरीवर मालाची उधार खरेदी केली ₹ ८०,०००
९ ५% व्यापारी कसरीवर उर्मिलाला मालाची विक्री केली ₹ ३०,०००.
१२ ₹ ४०,००० देना बँकेत भरले.
१५ ₹ ५,००० किमतीचा माल मोफत नमुना म्हणून दिला.
२२ ₹ ५,००० आनंदला कमिशन दिले.
२४ उर्मिलाकडून पूर्णशोधनार्थ ₹ २८,००० डेबिट कार्डने मिळाले.
२९ जाहिरातीचे दिले ₹ ९,०००/
३० २८% जी.एस.टी. ने ₹ २०,००० ला लॅपटॉप खरेदी केला व त्याचे शोधन NEFT ने केले.

५. खालील व्यवहार 'कुणाल स्टोअर्स' यांच्या पुस्तकात नोंदवा.

२०१८

- ऑगस्ट १ राकेशकडून ₹ ९०,००० चा माल १०% व्यापारी कसर व १०% रोख कसरने खरेदी केला. त्यातील १/३ शोधन धनादेशाद्वारे केले.
५ भारतीय स्टेट बँक मध्ये ₹ ६०,००० भरून चालू खाते उघडले.
८ रोखीने खरेदी ₹ ८५,०००.
१० १०% व्यापारी कसरीवर तुषारला मालाची विक्री केली ₹ २०,०००
१२ वेतन दिले ₹ ४,०००.
१६ तुषारकडून माल परत आला ₹ २५०.
१७ वैयक्तिक उपयोगाकरिता ₹ २,००० किंमतीच्या मालाची कुणालने उचल केली.
२० धनादेशाद्वारे ₹ ४०,००० किंमतीच्या लॅपटॉपची खरेदी १८% GST ने केली.
२२ धनादेशाद्वारे भाड्याचे दिले ₹ १५,०००.
२५ रोखीने ₹ २,००,००० किंमतीच्या कारची खरेदी १८% GST ने केली व रक्कम बँकेद्वारे दिली.
२६ नमुना म्हणून मालाचे वाटप ₹ ४,०००.
२८ उधारीवर अमितकडून मालाची खरेदी ₹ ६०,०००.
३० अमितला ECS द्वारे दिले ₹ ५८,५००, त्याने कसर दिली ₹ १,५००.
३० ₹ १,००० तोटा सहन करून ₹ ५,००० चा माल विकला.
३१ रोखीची विक्री ₹ २०,०००

६. नीना जनरल स्टोअर्स यांच्या पुस्तकात व्यवहार नोंदवा.

२०१८

- सप्टेंबर १ राजला ₹ ५०,००० चा माल १०% व्यापारी कसर व १०% रोख कसरीवर विकला, त्यातील ५०% रक्कम धनादेशाने व २०% रोखीने मिळाली.
३ प्रशांतकडून ७.५% व्यापारी कसरीवर ₹ ६०,००० मालाची खरेदी केली. अर्धी रक्कम रोख दिली.

- ५ ₹ ५५० किमतीचा माल प्रशांतला परत केला.
- ७ १०% व्यापारी कसरीवर ₹ ९०,००० किमतीच्या मालाची रणवीरला उधारीवर विक्री केली.
- १२ कमिशन मिळाले ₹ ४,५००.
- १५ रणवीरने त्याच्या खात्याच्या पूर्णशोधनार्थ रोख ₹ ८०,००० दिले.
- १८ धनादेशाने ₹ ८,००० संगणकाची खरेदी रिलायन्स कंपनीकडून २८% GST ने केली.
- २२ मजुरी दिली ₹ १३,०००.
- २३ आयुर्विमा हप्ता दिला ₹ १७,०००.
- २७ तुषारला ₹ २८,००० किमतीच्या मालाची विक्री केली व त्याने ₹ १८,००० ताबडतोब दिले.

७. वरुणच्या पुस्तकात व्यवहार नोंदवा.

२०१८

- ऑक्टो १ वरुणने ₹ ९५,००० ची यंत्रसामग्री खरेदी केली. त्यावर ₹ ५,००० वाहतूक खर्च दिला.
- ३ मालाची ₹ १,५०,००० ला खरेदी केली व रक्कम धनादेशाद्वारे दिली.
- ६ १८% GST ने नागेश अँड कंपनीकडून ₹ १,८०,००० किमतीच्या लॅपटॉपची खरेदी केली.
- १० बँक ऑफ बडोदा मध्ये जमा केले ₹ ७०,०००.
- १२ भाडे दिले ₹ ४,००० आणि कमिशन दिले ₹ ३,०००.
- १५ तुषार अँड कंपनीकडून १२% GST दराने ₹ १,२०,००० किमतीच्या मालाची खरेदी केली, त्यापैकी १/२ रक्कम बँकेतून RTGS द्वारे दिली.
- १६ मालाची खरेदी केली व ₹ ५०,००० धनादेशाद्वारे दिले.
- २० सतीशला ₹ ८०,००० चा १२% GST ने माल पाठविला व राशी धनादेशाने मिळाली.
- २५ टेलिफोन बिलाचे दिले ₹ ९०,०००.
- २७ श्रीमती वर्षाने ₹ ९०,००० चा १२% व्यापारी कसरीवर आपल्याकडून माल खरेदी केला.
- २८ अभिजित अँड सन्सकडून ₹ १,५०,००० चा माल १८% GST ने खरेदी केला.
- ३० १०% रोख कसर मिळवून अभिजित अँड सन्स ला पूर्णशोधन केले.
३१. जाहिरातीसाठी ₹ ८,००० आणि दलालीचे ₹ १२,००० दिले.

८. धोनी अँटो कार सेंटर' च्या पुस्तकात खालील व्यवहार नोंदवा.

२०१८

- नोव्हें १ ₹ १०० चे १,००० भाग १% दलालीने विकले व बँकेच्या खात्यात राशी जमा झाली.
- ४ आशिष अँड कंपनीकडून ₹ २,००,०००. किमतीच्या मालाची खरेदी केली.
- ६ ₹ १,५०,०००. किमतीच्या मालाची विराट अँड कंपनीला विक्री केली.
- ८ जाहिरातीचे बील ₹ ३०,००० टाईम्स ऑफ इंडियाला दिले.
- १० छपाई आणि लेखनसामुग्रीचे दिले ₹ ७,०००.
- १२ प्रकाश अँड कंपनीकडून मालाची १८% GST ने ₹ १,५०,००० ची खरेदी केली.
- १५ वाहतूक खर्च ₹ १०,००० १२% GST ने दिला.

- २० मालाची १८% GST वर विक्रम अँड सन्स कडून ₹ १,८०,००० ची खरेदी केली. त्यापैकी अर्धी रक्कम त्वरित दिली.
- २५ प्रकाश अँड सन्सच्या खात्याच्या पूर्णशोधनार्थ १० % रोख कसरीवर दिले.
- ३० संजयला ₹ ६०,००० ची मालाची विक्री केली.
- ३१ संजयने ₹ १०,००० चा माल परत केला.
- ३१ संजय नादार झाल्याने रुपयातले पन्नास पैसे फक्त त्याच्याकडून मिळाले.

९. हिरो एंटरप्राईजेस पुणे' यांच्या पुस्तकात खालील व्यवहाराच्या नोंदी करा.

१ एप्रिल २०१९ रोजीचे नावे शिल्लक

बँकेतील रोख ₹ ८०,०००, स्कंध ₹ ५५,०००,

इमारत ₹ १,५०,०००.

ऋणको : राम ₹ २०,०००,

रहिम ₹ ३०,०००,

१ एप्रिल २०१९ रोजीचे जमा शिल्लक

धनको - स्वप्ना ₹ २०,०००,

रोहित ₹ ३०,०००,

बँक कर्ज ₹ ५०,०००.

२०१९

- एप्रिल १ ₹ १,५०,००० किंमतीच्या मालाची १०% व्यापारी कसरीवर प्रशांत अँड कंपनीकडून खरेदी केली.
- ४ अमित शर्माला ₹ ७०,००० च्या मालाची उधार विक्री वजा १०% व्यापारी कसरीवर केली.
- ९ २८% GST. ने ₹ २,००,००० किंमतीच्या मालाची रोखीने खरेदी व राशी NEFT ने दिली.
- १२ ₹ ९०,००० च्या मालाची आदित्य रॉय ला २८% GST विक्री केली.
- १५ भाडे ₹ ५००० आणि वेतन ₹ १८,००० दिले.
- १७ मालकाच्या घरभाड्याचे ₹ १२,००० दिले.
- २० आदित्य रॉयकडून ९ एप्रिल रोजी खरेदी केलेल्या मालापैकी १/२ माल २०% नफ्यावर २८% GST ने विकला.
- २५ मजुरीचे ₹ १५,००० दिले.
- २५ ₹ १,८०,००० चे उपस्कर १२% GST ने खरेदी केले व रक्कम R.T.G.S ने दिली.
- २८ जुने उपस्कर ₹ २०,००० चे ₹ १२,००० ला विकले.
- ३० ₹ १०,००० किंमतीचे भाग ₹ १५,००० ला विकले व राशी धनादेशाने मिळाली.

१०. १ एप्रिल २०१९ साठी हरभजन अँड कंपनीच्या पुस्तकात खालील व्यवहार नोंदवा.

१ एप्रिल २०१९

हस्तस्थ रोख	₹ ३५,०००,	ऋणको - संगीता	₹ ४०,०००,
बँकेतील रोख	₹ २५,०००,	वीरू	₹ ३०,०००
उपस्कर	₹ १,५०,०००,	धनको - गणेश	₹ १०,०००
लॅपटॉप	₹ १,००,०००,	गरिमा	₹ ४०,०००
		बँक कर्ज	₹ ५०,०००

- एप्रिल १ १० % व्यापारी कसरीवर ₹ २,५०,००० किमतीचा माल १८% GST ने अजयकुमारकडून खरेदी केला, त्यापैकी अर्धी रक्कम त्वरीत रोख दिली.
- ५ इन्फोसिस कंपनीचे भाग ₹ ५०,००० चे खरेदी केले व त्याकरिता ₹ ५०० दलाली दिली.
- ८ ₹ ९०,००० किमतीच्या मालाची मिस्टर राज यांना १०% व्यापारी कसरीवर विक्री करण्यात आली तसेच १/३ रक्कम ५% रोख कसरीवर मिळाली.
- १२ मालकाच्या घराचे भाडे दिले ₹ ९,००० व ₹ ५,००० कार्यालय भाडे दिले.
- १५ १८% GST वर ₹ ६०,००० किमतीचा लॅपटॉप खरेदी केला व राशी धनादेशाने दिली.
- २० वरील लॅपटॉपच्या वाहतुकीचा खर्च ₹ १,००० १८% GST ने दिला.
- २५ रामला कमिशन दिले ₹ २०,०००.
- २६ टेलिफोनचे दिले ₹ १,०००.
- २८ मालकाच्या खाजगी बँक खात्यातील ₹ ४०,००० रक्कम व्यवसायाच्या देना बँकेतील खात्यात हस्तांतरित केली.
- ३० धनादेशाद्वारे ₹ १,५०,००० किमतीचा माल १२% GST ने खरेदी केला व रक्कम धनादेशाद्वारे दिली.
- ३० ₹ ३०,००० चे उपस्कर देऊन त्याच किमतीची मोटार व्यवसायासाठी खरेदी केली.

कृती करा

१. एका महिन्यातील तुमच्या कुटुंबातील व्यवहारांची रोजकिर्द तयार करा.
२. विविध प्रकारची GST ची बीले गोळा करून दरांची तुलना करा.
३. लेखांकनासाठी लागणारे विविध प्रकारची कागदपत्रे गोळा करा.

